

SLAVNA FRANJEVAČKA KLASIČNA GIMNAZIJA NA ŠIROKOM BRIJEGU NA MATERINSKOME HRVATSKOM KAO NASTAVNOM JEZIKU (1889. – 1918.)¹

**Fra Ante Marić
Franjevačka knjižnica
Mostar**

Sažetak: U ovome kratkom prikazu povijesti nastanka i rasta Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu obuhvaćeno je razdoblje od povratka Uzgojnog zavoda s Humca na Široki Brijeg do prvog ispita zrelosti (1889. – 1918.). Premješten je bio na Humac krajem 1870. i početkom 1871. zbog nedostatka hrane i prostora. Nakon povratka ti su problemi ostali aktualni te postajali i veći. No, Hercegovačka franjevačka provincija odlučila je izgraditi modernu gimnaziju po uzoru na zagrebačke državne gimnazije toga vremena.

Poglavito je pozornost ovdje usmjerena na otvorenje I. razreda gimnazije (u školskoj godini 1889./1890.) i VIII. razreda (u školskoj godini 1917./1918.) te na prvi ispit zrelosti (u rujnu 1918.).

Ključne riječi: Gimnazija, franjevačka, klasična, Široki Brijeg

OSNUTAK I. RAZREDA GIMNAZIJE

Uzmu li se u obzir prostor, vrijeme i prilike, svi dotadašnji pokušaji reforme školstva u hercegovačkoj franjevačkoj zajednici, gledajući s povijesnim odmakom, provodili su se poprilično brzo. Promatrajući taj dio

¹ U prigodi 130. obljetnice svršetka prve školske godine u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu (1890. – 2020.).

života hercegovačke franjevačke zajednice, ne smije se zaboraviti da su hercegovački fratri sve potrebne uvjete morali uspostaviti iz temelja. Sukladno tome je u prikazu razvoja Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu potrebno osvjetliti povijesne i druge okolnosti u kojima se odvijao cjelokupan život. Najviše od svega zadivljuje odlučnost kojom su pristupali uspostavi i razvoju školstva u vrijeme kada na hercegovačkom prostoru nema nijednog samostana, nijedne kuće ili bilo kakvoga drugog prostora u koji bi se moglo smjestiti više ljudi. Prvi takav prostor je mjesto budućega širokobriješkog samostana.

POVRATAK REFORMIRANOGA UZGOJNOG ZAVODA (SJEMENIŠTA) S HUMCA NA ŠIROKI BRIJEG I POČETAK PRAVE GIMNAZIJE

U proljeće, 15. svibnja 1889., na Širokom Brijegu održan je kapitul Kustodije na kojem je za kustoda jednoglasno izabran o. fra Nikola Šimović, a za njegove savjetnike o. fra Luka Begić, o. fra Rafo Radoš, o. fra Stjepan Naletilić i o. fra Jure Jurić:²

Na 17 pak ov. mj. na Širokom Brigu bilo je premješćenje svećenstva po župam, te su postavljeni... Nadzornicim Franjevačkih škola na Širokom Brigu M.P.O. Vjekoslav (Luj) Radoš; a na Humcu O. Rafo Radoš. Za učitelje postavljeni su na Širokom Brigu, O. Dujo Ostojić, a na Humcu O. Božo Ostojić. Za katekete, obči škola, uspostavljeni su: U Mostaru Anselmo Čulina. U Konjicu o. Vjekoslav Bašić. U Gradničih, o. Marko Lesko – Barbarić.³

Postavljanjem bivšeg kustoda o. fra Luje Radoša za školskog ravnatelja⁴ učinjen je odlučan korak konačnoj i odlučnoj reformi školstva. Korjenito se pristupilo potpunom uređenju prvog razreda gimnazije po programu zagrebačkih i drugih javnih gimnazija u austrougarskoj carevini, a školska godina 1889./1890. započela je otvaranjem prvoga gimnazijskog razreda prema nastavnoj osnovi državnih srednjih škola:

² U ovome preglednom radu izravno se navodi (citira, prenosi) sadržaj izvora (riječi, rečenica, razgodaka, pravopisnih znakova i dr.). Sukladno tome u navodima nema ispravaka ili prilagodbi hrvatskome standardnom jeziku i aktualnim hrvatskim pravopisima.

³ *Glas Hercegovca*, br. 20., Mostar, srijeda 22. V. 1889., str. 2.

⁴ Director studiorum.

Godine 1889. na zahtjev novog ravnatelja školstva (director studiorum) o. fra Luje Radoša određeno je, da se nanovo stari novicijat na Širokom Brijegu preokrene u đačko sjemenište i tu otpočne s prvim gimnazijskim razredom. Tako je i bilo, te je iste godine 1889. otvoren bio I. razred, a godine 1890. II. razred.⁵

Zajedno s nekolicinom učitelja fra Lujo je na se preuzeo velik i odgovoran posao. Stari su problemi ponovno oživjeli: kako osigurati prostor i učiteljski kadar. Zbog toga su se đaci, nakon završenoga drugog razreda gimnazije, opet vraćali na Humac i tu nastavljali školovanje po već uobičajenom načinu spajajući gimnaziju s filozofskim studijem:

Na 4. ovoga ovamo je prispjeo u poslu obavljanja svete vizite preč. o. fra Nikola Šimović čuvodržavnik u društvu svoga tajnika veleč. o. fra Pave Petrovića. Odmah sutra na 5. i 6. obdržavan je prvi polugodišnji ispit franjevačkoj mladeži, iz I. naime i II. gimnazijalnog razreda, i iz I. i III-ćeg razr. Osnovne škole. Pri ispitim prisustvovali su: preč. o. čuvodržavnik, prečasni ravnatelj ovdašnje škole i biskupski generalni vikar o. Luka Begić, vlč. o. Pavo Petrović, tajnik i drugi oci ovoga samostana. Dakako, učenici su iz svih normalnih predmeta na svako pitanje liepo i odriješito odgovarali, kojim su se uprav prisutni divili. Na 7. istoga mj. prečasni čuvodržavnik držao je liep i ganutljiv govor sabranim trećorecim u crkvi koje pače sam nakon govora okriepi tielom Gospodnjim. (...) Oko polovice ožujka iz ovog samostana premjestit će se sedam kandidata na Humac, koji će se tuj unovačit i sliedit dalje nauke pod vodstvom veleč. o. fra Blage Babića.⁶

Reforme školstva u to su se vrijeme provodile i po Hrvatskoj i po Europi. Ta su kretanja pratili i ravnatelj fra Lujo Radoš kao i njegovi suradnici. O tome svjedoči i studijski napis *Hrvatsko školstvo pred stranim svijetom* koji je izašao u *Glasu Hercegovca*:

Hrvatska realna gimnazija kao jedinstvena srednja škola imat će osam razreda, od kojih će biti dva najniža razreda čista realka kao neka priprava. Ti će razredi moći za sebe opstojati kao dvorazredne male realke.⁷

⁵ Fra Pavo Dragičević, *Osnutak i razvoj današnje franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu, Prvi izvještaj Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu*, Mostar, 1919., str. 7.

⁶ *Glas Hercegovca*, br. 10., Mostar, subota 14. veljače 1891., str. 3., u potpisu X. V.

⁷ *Glas Hercegovca*, br. 69., Mostar, srijeda 16. listopada, 1895., str. 1.

PRVI RAZRED FRANJEVAČKE GIMNAZIJE U FRANJEVAČKOJ ŠKOLI – SJEMENIŠTU NA ŠIROKOM BRIJEGU U ŠKOLSKOJ GODINI 1889./1890.

Svrhovito je prisjetiti se dokumenta od 2. prosinca 1870.⁸ koji su zajednički potpisali ondašnja kustodijalna uprava i uprava franjevačkog samostana na Širokom Brijegu da Uzgojni zavod – franjevačka škola za gojence (pitomce) iz Širokog Brijega prijeđe na Humac. Razlozi su već otprije poznati: nedostatan prostor i nemogućnost odlaska franjevačkih gojenaca (pitomaca) u Italiju zbog tamošnjih političkih i ratnih nemira. Dovoljno opravdan razlog je i mogućnost bolje opskrbe Humca hranom i drugim materijalnim potrepštinama.⁹ Dvadesetak godina nakon izgradnje samostana i boravka fratara na Širokom Brijegu i tim prostorima urodili su „plodom“: naselje se počelo širiti. Izgradnjom biskupskog dvora u Mostaru (Vukodol, 1847.), te osnivanjem mostarske fratarske župe 1849. i sam Brijeg dobiva na značenju jer je potreba komunikacije između kustodijalne uprave na Širokom Brijegu i one apostolskog vikara u Mostaru zasigurno jedan od razloga što se otpočelo s izgradnjom prometnice koja je trebala povezati ta dva mjesta. Paralelno se gradi i cesta od Klanca u samom Širokom Brijegu do samostana. Baš negdje s povratkom franjevačke škole na Široki Brijeg polaže se kamen temeljac za franjevački samostan u Mostaru. Osim prema Širokom Brijegu grade se i prometnice prema Posušju i Tomislavgradu:

Već od nekoliko dana nastavila se je gradnja nove ceste Mostar-Širokibrig. Ta se je cesta još prošle godine izradila do podmedje u Mostar-

⁸ SK SV 8., godina 1870., Folija 233.

⁹ Široki Brijeg kao naselje tada još ne postoji. Postoje samo okolna sela: na sjeveroistoku Knešpolje, Lise, Oklaji, Dobrkovići, Crnač, Izbično, Gradac, Grabova Draga te na jugozapadu Mokro, Čerigaj, Turčinovići, Rasno... Široki Brijeg je tek naziv zemljišta koje su fratri kupili od okupatorske turske vlasti. Oplakuje ga rijeka Lištica na kojoj, osim tek pokoje mlinice, nema naselja. Gradnjom samostana i crkve to pusto područje dobiva na značenju i postaje primamljivim za stanovanje. Današnji Široki Brijeg najprije se zvao Čemer. Fra Vencel Kosir (1898. – 1985.) i fra Vojislav Mikulić (1898. – 1991.) taj naziv dovode u vezu s kamenim presvodima mlinica na rijeci Lištici, i kasnije mosta (čuprije, tur.), također kamenom presvodena (čemerom sagrađena). Fratiri su iz spomenutih sela nagovarali ljude da oko tih mlinica grade kuće pa je tako nastala jezgra današnjeg grada.

skom blatu, a sada odtolen se je nastavila raditi, te kako se misli već do ove jeseni biti će dogotovljena do Širokog briga Lištice.¹⁰

Međutim, i dalje su aktualni problemi s prostorom. Gimnazija se vraća u staro sjemenište u samostanu dok kustodijalna, samostanska i učiteljska uprava pokušavaju iznaći rješenje za problem koji ih prati još od Čerigaja. Uz „dućane” je 1867. izgrađena zgrada osnovne škole.

Loši uvjeti stanovanja i druge nedaće nisu spriječili hercegovačke fratre u njihovoj zamisli. Prvo što je na samom početku školske godine koja uvodi I. razred gimnazije po nastavnom programu javnih državnih škola jest „Izvjeshće Dnevnog i domaćeg reda za franjevačko sjemenište na Širokom Brijegu”.¹¹ Taj je dokument vrijedan dokaz ozbiljnosti kojom se pristupa učvršćivanju školskog odgoja u hercegovačkoj franjevačkoj zajednici:

Dnevni red u franjevačkom

Sjemeništu na Širokom brijegu

Što slijedi mora pojedini pitomac održavati: i to:

- 1. Svi pitomci ustaju svaki dan bez iznimke u 4 1/2 sata; u to vrijeme mora se svaki počesljati umiti itd.*
- 2. Odmah pošto se obuku, počesljaju i umiju: a za to se sve ostavlja ¼ sata: moraju skupa obaviti molitvu u svojoj Kapeli.*
- 3. Od pete ure pa dalje počimaju mise štivene i pjevane, koje služe i pjevaju isti pitomci i to naizmjenice.*
- 4. Poslie druge pjevane mise biva obično zajuttrak ili Doručak.*
- 5. Od Doručka pak sve do osme ured jest vrijeme od podučavanja, i u to je vrijeme stroga šutnja.*
- 6. Pitomci ne hode na tako zvanu misu 'konventualnu', izim četvrtka i nedjelje, oli koje druge svetkovine zapovidne.*
- 7. Od osme ure počima predavanje po razredih, te traje do desete, te med svakim satom pet časa odmora u svakomu razredu.*
- 8. Od desete ure pak do podne opet stroga šutnja i vrijeme podučavanja.*
- 9. Od podne pa do dvie poslie podne vrijeme ručka i odmora. Odmor biva u vrtu ako je liepo vrijeme, ako li pak nije, onda se mogu u učionici razgovarati.*

¹⁰ *Glas Hercegovca*, br. 18., Mostar, subota 5. 3. 1892., str. 2.

¹¹ SK SV 18., 15. 9. 1889., folije 54. – 57.

10. Pošlje dvie ure, ako je ljetno doba, onda spavanje do tri sata, a u tri počima podučavanje uz šutnju sve do četvrte ure, u četiri počima predavanje i traje do šest sati. Zimi pako buduć da neima spavanja počima šutnja i podučavanje od dva te traje do tri sata, od tri pa do pet podučavanje.
11. Pošlje predavanja vrijeme odmora $\frac{3}{4}$ sata, ako je liepo vrijeme; ako ne onda razgovor $\frac{1}{4}$ sata zatim opet šutnja. Pol sata pred večernje Angjeosko pozdravljenje, skajana molitva u sjemeničkoj kapeli.
12. Buduć da ljeti odmah pošlje angjeoskog pozdrava sledi večera, stoga pitomci imaju u to doba večeru; pošlje večere $\frac{3}{4}$ sata odmora. Zimi pako pošlje angjeoskoğa pozdravljenja vrijeme šutnje i podučavanje do večere, pošlje večere isto $\frac{3}{4}$ sata odmora, zatim opet kratka skupna molitva u kapeli; pošlje molitve počinak.

Opaska glede molenja: Molit će se u jutro: Angjeosko pozdravljenje, 3 oče naš sv. angjelin čuvarim, 3 zdr. M. B.D.M. Gospine pohvale ili Litanije – Četiri djela bogoštovna Dušo Isusova itd. Uvečer ima se moliti sve kao što u jutro samo se još ima nadodati jedan dio pres. Rozaria B.D. Marije; pred spavanje pako sve isto kao i u jutro.

Domaći red

1. Svaki pitomac treba da mienja cielo odielo najmanje jednom na nedjelju.
2. Spavaonica mora se pomesti svaki dan po jedan put: učionica takodjer svaki dan, a predavaonica svaki drugi dan, jestbenica i hodnik triput na nedjelju, a zahod dva puta, i to svaki pitomac po redu.
3. Kad je vrijeme od šutnje i podučavanja, ni jedan pitomac ne smije biti zabavljen drugim kakovim poslom: da druge ne smeta u podučavanju.
4. Ni jedan pitomac ne smije nikamo hodati bez dozvole svoga učitelja ili Razrednika inačije Dekana zvana.
5. Svaki pitomac valja da obavlja svoju dužnost točno i svijestno bez priekora – tko ne bude izpunit svoju Dužnost biti će prema pogriješki kažnjen.
6. Kad je koji pitomac bolestan, onda ga prolazi njegova služba al sledi drugoğa pošlje njega.
7. Za svaki nered, koji se dogodi dužni su odgovarati Razrednici, ako odmah ne prijave svomu učitelju.

Širokibrieg 15/IX '89.

*Fr. Lujo Radoš
ravnatelj škole”*

U Arhivu Provincije nađen je i popis predmeta prvoga gimnazijskog razreda s tjednom satnicom i popisom predmetnih učitelja¹²:

Predmeti koji se predavaju u franjevačkoj preparandiji na Širokom-briegu za prvo polugodište 1889. – 1890.

Prvi Gimnazialni razred.

<i>Vjeronauk</i>	<i>fra Božo</i>	<i>1</i>
<i>Hrvatski jezik</i>	<i>p. o. fra Luju</i>	<i>3</i>
<i>Latinski</i>	<i>p. o. fra Dujam Ostojić</i>	<i>5</i>
<i>Povjest</i>	<i>p. o. fra Božo</i>	<i>2</i>
<i>Zemljopis</i>	<i>p. o. fra Božo</i>	<i>2</i>
<i>Račun</i>	<i>p. o. fra Duju</i>	<i>2</i>
<i>Mjerstvo</i>	<i>p. o. fra Duju</i>	<i>1</i>
<i>Prirodopis</i>	<i>p. o. fra Božo</i>	<i>1</i>
<i>Pisanje i risanje</i>	<i>p. o. fra Božo</i>	<i>2</i>
<i>Pjevanje</i>	<i>fra Božo</i>	<i>½.</i>

*Skupa sati 19 ½
na sedmicu*

<i>Za Mn. P. fra Luju</i>	<i>3 sata</i>
<i>Za o. fra Duju</i>	<i>9</i>
<i>Za o. fra Božu</i>	<i>7 ½.</i>

Iz pisma (31. srpnja 1890.) kojim se fra Lujo Radoš u ime učitelja franjevačkog sjemeništa na Širokom Brijegu obraća kustodu radi nabavke potrebnih knjiga, saznajemo kojom su se literaturom služili tadašnji gimnazijalci i njihovi učitelji:¹³

Na Vaš list od 26. jula t. g. da se učini popis knjiga potrebitih za buduću tekuću godinu školsku 1890-91. rado učinih te Vam ga kao takvoga i opremam. (...) Ja sam samo stavio u iskaz, koje su i koliko ih je potrebno samo za dva gimnazijalna razreda; za Osnovnu školu nijesam ništa naručio; pošto neznam, koliko će još djaka prodobiti ali ta se stvar može

¹² Isto, folija 52.

¹³ SK SV 18., 3. 7. 1890., folije 58. – 59.

lako i poslije nadoknaditi, pošto biti će knjiga takvih i u Mostaru oli naj-dalje u Sarajevu na prodaju. (...) ... ja sam pobrojio sve školske knjige pa sam našao da ih toliko treba, koliko ih je metnuto u iskaz, ako budu svi stupili iz osnovne škole u prvi gimnazijalni razred. Bude li koji doći, koji je svršio 4. razreda osnovne škole, bolje će biti da još kod nas opetuje jednu godinu...¹⁴

Na popisu se našla sljedeća literatura:

1. *Bubetić, Liturgika ili obredoslovlje, komada 8*
 2. *Smičiklas-Maretić, Hrv. Čitanka za II. gimn. Razred. kom 8*
 3. *Mjerstvo, Džishal-Percider, I. dio za male gimnazije, kom 4*
 4. *Gindeli-Klaić, Poviest starog Vjeka, kom 4*
 5. *König, Historic Atlas „stara poviest”, kom 4*
 6. *Pokorny-Jonda, Prirodopis Životinjstva, kom 4*
 7. *Močnik, Pouka u Računstvu I. razdio za gimn. kom 4*
 8. *Matković, Zemljopis za niže razrede srednjih skl. kom 13*
 9. **Kobenzl, Njemačka Slovnica za pučke i gradjn. kom 13*
 10. **Vassmuth-Stožir, Fizika za niže razrede, kom 8*
 11. *Stampfer ili Studnička, Logaritmičke tablice, kom 4*
- Suma komada 78.¹⁵

Za *Njemačku slovnicu* i *Fiziku* fra Lujo daje dodatna objašnjenja:

... Još njemačka slovnica takodjer naručena, a to za to, da, ako se bude i njemački jezik još predavati bit će nuždna, akoli ne, onda nemojte imati obzira na nju u iskazu knjiga: to se možete razumiti tamo u vašima krugovih.

„Fizika” je takodjer naručena nu pošto se uči u III. gimnazijalnom razredu, a u nas ga može biti, da neće niti bit, što uzmite i to u obzir. Kad bi se u nas predavala u drugom mjesto u trećem razredu, onda bi bila nuždna, a to bi moglo biti dogodine...¹⁶

Iz pisma i narudžbenice potrebne literature može se naslutiti da se u kuloarima kustodijalnog starješinstva i učiteljskog zbora raspravljalo o uvođenju njemačkog jezika i otvaranja prostora za treći razred, što se nije dogodilo. Na otvaranje trećeg razreda čekalo se još nekoliko godi-

¹⁴ Isto, folija 58.

¹⁵ Isto, folija 59.

¹⁶ Isto, folija 58.

na. Glavni je problem „mlade” franjevačke zajednice kako osigurati potreban kadar za tako zahtjevan gimnazijski program koji se ravnao prema programu javnih državnih škola.

Iz *Prvog gimnazialnog izvješća*¹⁷ možemo saznati imena i prezimena đaka I. i IV. razreda osnovne škole i I. razreda gimnazije.

Prvi razred širokobriješke franjevačke gimnazije u školskoj godini 1889./1890. pohađalo je sedam đaka:

1. Božo Ćorić
2. Nikola Markota
3. Pavo Ostojić
4. Jozo Jukić
5. Jozo Kovač
6. Jozo Leko
7. Anto Glavaš.

U prvom polugodištu podučavali su ih:

- o. fra Božo Ostojić učitelj poviesti, geografie, prirodopisa i hrvatskog jezika,*
- o. fra Dujam Ostojić učitelj latinskog jezika, računstva i mjerstva i*
- o. fra Lujo Radoš ravnatelj i učitelj hrvatskog jezika.*

Iz *Izvjješća* saznajemo koji su se nastavni predmeti te godine predavali, a posebno je zanimljiv sustav ocjenjivanja učenja, marljivosti i ponašanja:¹⁸

a) Za ponašanje	b) Za nauk
Ćudoredje.	1=izvrstno
1=izgledno	2=odlično
2=pohvalno	3=pohvalno
3=pristojno	4=povoljno
4=malo pristojno	5=dostatno
5=nepristojno	6=nedostatno
	7=sasvim nedostatno
	8=0

¹⁷ Izvješće prvoga polugodišnjeg ispita od 12. Septembra 1889 – 12. Februara 1890. Iz prvog i četvrtoga osnovne i I.og gimnazijalnog razreda, franjevač=samostanske Škole na Širokom Brijegu. (SK SV 16., folija 310.).

¹⁸ SK sv. 17., folija 200.

*b) Nastojanje marljivost**1=postojano**2=povoljno**3=dostatno**4=nepostojano**5=nedostatno*

Isti dokument donosi i klasifikacije i ocjene za đake u osnovnoj školi:

- a) Za marljivost: 1 = vehoma marljivo, 2 = marljivo, 3 = prekidno, 4 = neuredno;
- b) Za nauk: 1 = vehoma dobar, 2 = dobar, 3 = dovoljan, 4 = nedovoljan;
- c) Za ćudorednost: 1 = vehoma pohvalno, 2 = pohvalno, 3 = bezprikazno, 4 = ne bezprikazno.

U Osnovnoj školi bili su đaci:

I. razred Osnovne škole šk. god. 1889./1890. prvo polugodište:

Marijan Jurišić

IV. razred Osnovne škole šk. god. 1889./1890. prvo polugodište:

Ilija Tokić

Anto Rozić

Stjepan Grabovac

Jure Planinić

Šimun Hromić

Ivan Bebek

Arhiv Provincije ćuva i Drugo glavno polugodišnje ispitno izvješće svih predmeta u franjevaćkom sjemeništu na Širokom Brijegu od 12. veljaće do 15. srpnja 1890. godine.¹⁹

Odjeljak br. 17 toga grafikona pod rubrikom *Primjetbe* izdijeljen u br. 22 „Ućitelja” i br. 23 „Ravnatelja” donosi konaćan uspjeh na kraju I. gimnazijskog razreda. U konaćnoj ocjeni đaci su ocjenjivani opisno, a predmeti i opisno i brojćano:

¹⁹ SK sv. 18., folija 47., Drugo glavno polugodišnje Izpitno Izvješće, iz svih ućenih, u franjevaćkom Sjemeništu na Širokom Brijegu, od 12 Februara do 15 Jula 1889. – 1890. PREDMETA.

1. Bože Ćorić, Prvi Red
2. Nikola Markota, Jedva Prvi Red
3. Pavo Ostojić, Prvi Red
4. Jozo Jukić, Prvi Red
5. Jozo Kovač, Prvi red
6. Jozo Leko, Prvi Red
7. Anto Glavaš, Prvi Red s odlikom.

Dokument je datiran na 15. srpnja 1890. kada su održani i završni ispiti, a potpisuju ga učitelji koji su predavali u drugom polugodištu:

Fra Vid Lekić, uzgojnik

Fra Božo Ostojić, učitelj Poviesti, Zemljopisa, Hrvatskog jezika, Prirodopisa, Krasopisa, Vjeronauka

Fra Dujo Ostojić učitelj Računa u IV. (OŠ, m.o.) i I. Raz. Hrvatskog jezika u I. i čitanja Latinskoga jezika u I. i čitanja u IV. Mjerstva u I. Gimnazijalnom razredu.

Izvjешće su još potpisali *fra Nikola Šimović, čuvodržavnik, i upravitelj fra Luka Begić.*

U osnovnoj su školi na kraju te školske godine bili:

I. razred:

Marijan Jurišić

IV. razred:

Ilija Tokić

Jure Planinić

Anto Rozić

Šimun Hromić

Ivan Bebek

Nakon I. razreda Hercegovačka je franjevačka provincija u razdoblju od dvadeset i sedam godina uspjela osnovati svih osam razreda. Održavala je duže od jednoga desetljeća „malu maturu” nakon četvrtoga razreda. Imala je šest razreda u još dužem razdoblju. S dva razreda je čovjek u ono vrijeme imao „realku” i mogao zarađivati za život. Sa šest razreda je bio već dobar činovnik. Fratri su gotovo cijelo vrijeme uz sjemeništa imali i Konvikt za vanjske đake (od 1902. godine). Tu su bili đaci iz Hercegovine, Dalmacije i Bosne koji se nisu spremali za sveće-

nički i redovnički poziv, a pohađali su gimnaziju da bi ostvarili uvjete za visoke škole. Uvijek ih je bilo dva do tri puta više nego sjemeništara.

ŠKOLSKA GODINA 1917./1918. U FRANJEVAČKOJ GIMNAZIJI NA ŠIROKOM BRIJEGU – OSNUTAK VIII. RAZREDA

Glađu je završila školska godina 1916./1917., a ni naredna nije bila izglednija. Glad je zaposjela Hercegovinu, a smrt zavirila pod svaki obiteljski krov. Fratiri su na svojim župama činili što su mogli. Provincija organizirano prevozi djecu u Slavoniju, a duša toga pokreta bio je fra Didak Buntić. Jedinu pomoć ispaćenome hrvatskom puku u prihvaćanju djece pružio je hrvatski ban i Hrvatska, stoga je fra Didak izjavio: „Poslije rata ne ću priznati u Bosni i Hercegovini ničiju vlast, nego bana hrvatskoga.”²⁰ Provincijsko starješinstvo zapovjedilo je svim župnicima da vode dnevnik umrlih od gladi i preporuča da se djeca iz najsiromašnijih i najugroženijih obitelji na neko vrijeme izmjestu u Slavoniju.

Arhiv Provincije čuva dopise hercegovačkih župa koje redovito izvješćuju o umrlima od gladi. Jedan takav dopis je i od drinovačkog župnika (ur. br. 99.) od 16. kolovoza 1917. upućen franjevačkom starješinstvu u Mostar u kojem donosi izvadak iz matice umrlih. Prema tom je izvratku od 6. ožujka do 16. srpnja 1917. u župi Drinovci od gladi umrlo trideset dvoje ljudi:

Na dopis od dne 8. 8. t. g. br. 304. do znanja se slijedeće stavlja: 1. Imena dolje navedena držim za stalno da su direktno od gladi pomrli. 2. Svi slučajevi zavedeni su izrično ili opisno u „Maticu umrlih” kao od gladi umrli. 3. Upis je uslijedio u „Maticu umrlih” usljed izjave stranaka, ali viši dio na temelju osobnoga uvjerenja. 4. Nikakav slučaj smrti od gladi nije po liječniku ustanovljen, radi velike udaljenosti.²¹

²⁰ Fra Didak Buntić, *Spomenica o 60. obljetnici spasavanja gladne djece iz Hercegovine* (uredio fra Didak Čorić), Zagreb – Mostar, 1978., str. 17.

²¹ SP SV 47., folija 243., u svesku 48. spisa Provincije pod folijom 224. – 225. i nadnevkom od 16. XII. 1918. donesen je iz iste župe Drinovci „Iskaz siromašne djece za razmještaj na područje Šida”. Prema tom je iskazu najmlađe dijete imalo svega šest godina (Glavaš Paško, Jakovljević, smješten u Tovarniku kod Senke Blažeković), a najstarije šesnaest godina (Glavota Stjepan, Ivanov, uč. II. raz. smješten u Babskoj). Djeca su prosječno stara između deset i dva-

Još žalosnije i uvjerljivije djeluje dopis drinovačkog kapelana fra Srećka Škorputa od 26. siječnja 1918. (ur. br. 183.):

Narod ove župe Drinovačke kao i cijele Bekije danas se nalazi u skrajnosti. Kao u jesen kad lišće s gore pada tako i ovaj narod umire od gladi. Vas je gotovo narod u rasulu. Grozne su to muke. Župnik ovomjese-sni fra Veselko Milas otišao je preko Bosne tražiti hrane te ga još nema. Drop, kora od kljenovine i šišarice (t. j. sjeme od divlje drače) mlije se i jede. Narod nije u stanju ni iz kuće izaći od gladi. Ja dijelim i mučim se ali nemam šta. Već su mi dvojica umrla bez sv. sakramenata. Ja sam ispovijedao druge a nije me imao tko pozvati, jer od gladi ne mogu ići. Na 24/I. 918. umrao je od gladi Stjepan Vranješ + Ivana i Jurke Grančić, Kbr. 339. a na 17/I. 918. Pavao Majić, Kbr. 251. isto od gladi, i još neki a drugi mantaju.

Molim gornji naslov, da se zauzme za to na glavnom mjestu.²²

U lipnju mjesecu od Zemaljske vlade iz Sarajeva stiže izvanredna potpora od 4.000 K (27. 6. 1917. broj 9361/Prez.)²³ za nastavne zavode na što starješinstvo otpisuje zahvalnicom (11. srpnja 1917., ur. br. 271.) u kojoj između ostalo ga stoji:

Vašom očinskom brigom za naše nastavne zavode u ovim teškim vremenima Vi ste stekli neprolazne simpatije u srcima herceg. Franjevac-a i ostavit ćete neizbrisivu uspomenu u našoj povijesti. Kao predstavnik herceg. Franjevaca ja Vam se, presvijetli gospodine, ovom prigodom na svemu zahvaljujem preporučujući i nadalje Vašoj velikodušnoj brizi naše zavode napose gimnaziju na Širokom Brijegu, gdje ćemo uz pomoć Bož-ju ove godine otvoriti VIII. razred, što će naravno zahtijevati novih žrtava i troškova.²⁴

U takvu ozračju provincijal fra David Nevistić svim župnim uredi-ma odašilje već uobičajeno okružno pismo obavještavajući ih o prija-mnom ispitu za širokobriješku gimnaziju. Zakazani dan održavanja pri-

naest godina. Ukupno je iz roditeljske kuće izmješteno šezdeset i devetero djece. U Tovarnik 22, Šid 5, Babsku 20 i Kukujevce 22.

²² SP SV 48., folija 98.

²³ SP SV 47., folija 197.

²⁴ SP SV 47., folija 199.

jamnog ispita je 31. kolovoza i „primat će se nekoliko dječaka u našu gimnaziju”.²⁵

U Arhivu Provincije čuvaju se mnoge osobne i obiteljske molbe kandidata te župničke preporuke za pristupanje prijamnom ispitu. Jedan takav dokument je i onaj Stanka Vištice iz Veljaka koji može poslužiti kao ogledni primjerak cijelog postupka.²⁶

Osim što se djeca po Hercegovini prijavljaju za prijamni ispit, i u samoj se gimnaziji odvijaju velike pripreme za početak nove školske godine. Posebno je ta godina u znaku priprema. Naime, te će se godine 1917./1918. konačno formirati VIII. razred.

Svemu usprkos prijamni se ispit održao prema najavljenom nadnevku 31. kolovoza 1917. o čemu svjedoči službeni dopis Gimnazije (br. 185.), a potpisuje ga fra Valentin Zovko:

Na prijamni ispit, koji je određen na 31. kolovoza, prijavili su se slijedeći:

1. Stjepan Šimić, njegove iskaznice šalju Vam se sada, na ispitu je prošao sa srednjim uspjehom.
2. Mirko Vukmir, i njegove isprave šalju Vam se sada, prošao sa dobrim uspjehom.

²⁵ SP SV 47., folija 203., dano u Mostaru 23. VII. 1917.

²⁶ SP SV 47., folija 205. – 210. Dokumenti: *Obavijestnica o sklopljenoj ženidbi dječakovih roditelja Jure Vištice i Ane r. Pavlović; Izjava roditelja: „Potpisani otac želi svoga sina Stanka na njegovu vlastitu želju dati u franjevačku gimnaziju na Široki brijeg, da postane kašnje franjevcem. U tu svrhu ja se obvezujem svoga sina Stanka kroz čitavo vrijeme njegovih gimnazijalnih nauka pristojno odijevati i sve druge troškove na vrijeme podmirivati. Još se obvezujem prema zahtjevu franjevačkog Starešinstva svake godine povrh drugih troškova davati 120 kruna, kao jamčevinu za svoga sina. Kao potvrdu mojoj poštenoj riječi stavljam moj potpis na ovo. Veljaci 2/VII. 1917.+ Za oca Stankova Juru potpisuje djed Ante Vištica po fra Ferdi Jukiću”; Izjava dječaka: „Potpisani učenik IV. razreda narod. Osn. Škole u Veljacima molim Vaše mnogopoštovano očinstvo, da me primite u Vaše gimnazijalno sjemenište da mogu postati što je moja vruća želja redovnikom franjevačkog reda. Dobrom marljivošću i naukom kao i poštenim i uzornim ponašanjem pokazati ću se zahvalan mnogopoštovanom Starešinstvu i mojim budućim učiteljim.*

Mojoj molbi prilažem:

- a) Župnikovu svjedodžbu roditelja
- b) Njihov vjenčani list
- c) Moj krsni i krizmani list
- d) Školsku i liječničku svjedodžbu
- e) Te napokon očevu izjavu 'koji je u vojni', po mome djedu potpisanu

Veljaci dne 2. VII. 1917. Stanko Vištica.”

3. Frano Barbarić, njegove dokumente šaljem, prošao je sa dobrim uspjehom.
4. Frano Jurić, kod Vas su mu dokumenti, prošao je najbolje.
5. Jozo Pandžić, dokumenti mu se šalju, ovaj ima na licu zastarjelu ranu, malo ružno izgleda, prošao je sa dobrim uspjehom.
6. Stanko Vištica, dokumenti su mu kod Vas, na ispitu je prošao dobro.
7. Jago Sesar, dokumente mu šaljem, na ispitu je prošao dobro.
8. Dragutin Leko, njegove isprave šaljem, on je posve propao na ispitu.

Na ispit nije mogao doći fra Bonifacije, te sam zamolio fra Nikolu Ivankovića, i on je bio na ispitu i ja niže potpisani.²⁷

Na temelju te obavijesti fra Valentina Zovke redodržavno starješinstvo hercegovačkih franjevaca u Mostaru 12. rujna 1917. šalje „Slavnom ravnateljstvu franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu” sljedeći dopis (br. 345.):

Na osnovi izjave tamošnjega povjerenstva i nama priposlanih dokumenata ovo je Starješinstvo primilo slijedeće kandidate u naše franjevačko sjemenište na Širokom Brijegu:

1. Bukmira Mirka iz Klobuka
2. Jurića Franju iz Konjica
3. Bubala Slavka iz Turčinovića
4. Sesara Jagu iz Kočerina
5. Sivrića Filipa iz Gradnića
6. Višticu Stanka iz Veljaka
7. Rubića Stanka iz Duvna
8. Ćosića Stanka iz Buhova.

Dostavljajući to gornjemu naslovu na ravnanje, prilažemo ujedno i šaljem Vam školske isprave prvih šestorice kandidata; dok će zadnja dvojica donijeti osobno propisane dokumente.”²⁸

Dopisom na sve župne urede iz kojih su novoprimiti sjemeništari za Široki Brijeg Provincijalat pod urudžbenim brojem 273. od 19. rujna 1917. odašilje obavijest:

²⁷ SP SV 47., folija 250., fra Valentin Zovko.

²⁸ SP SV 47., folija 271.

Zaključeno je da se naša Gimnazija na Širokom Brijegu otvori na 26. t. mj. Zato Vam se nalaže da što prije o tome obavijestite... koji je kako Vam je već javljeno, primljen u naše sjemenište. Djaci imaju bit na 24. u večer na Brijegu.²⁹

Već se sredinom rujna naručuju potrebne količine karbida kako bi prostori bili dovoljno osvijetljeni (19. rujna 1917., ur. br. 365.):

2 bačve `a 100 kg karbita. Račun pošaljite nama u Mostar, i ujedno nas obavijestite, koja bi bila cijena karbita, kad bi od jedamput naručili veću količinu.³⁰

Ljudi su se od stalnog i napornog posla iscrpili. Posebno oni koji su podnijeli najodgovorniji dio posla. Sukladno tome odmah na početku te školske godine, 26. rujna 1917., prefekt fra Sebastijan Lesko piše provincijalnom starješinstvu:

Budući da su neke promjene već uslijedile a druge će uskoro uslijediti, to izrabljujem ovu prigodu sa zamolbom, da to m. p. Starešinstvo, uvaživši moje razloge, i sa mnom promjenu učini da mi skine dužnost prefekta. Razlozi su ovi:

Prefektura otešćana radi ratnih prilika toliko me je nervozirala, da mi je počinak neobhodno nuždan. Svatko znade da jedna mala pogreška u internatu može grozno djelovati na cijeli život mladeži. Usljed moje nervoznosti neuhvam se da ću biti prost od takvih pogriješaka.

Prefektura je za mene velika zapreka, da se ne mogu, kako bi bilo poželjno, posvetiti knjigi i glazbi.

Ove godine svi viši đaci odlaze na Humac a ostaju dječica; bit će dakle lako novome prefektu započeti svoj rad. Stanarske i školske prilike su uređene, novi prefekt neće imati neprilika. Uopće ova je god. najpodesnija za promjene prefekta; svaka buduća godina u svakom pogledu bit će teža u pogledu promjene. I tako dalje.

Uzdajući se, da će to m. p. Starešinstvo moje razloge uvažiti i mojoj želji udovoljiti, ostajem tog m. p. Starešinstva najodaniji sin.³¹

²⁹ SP SV 47., folija 202., Mostar, 19. rujna 1917., o. fra David Nevistić

³⁰ SP SV 48., folija 31. U potpisu je franjevački provincijal, Mostar, 19. rujna 1917.

³¹ SP SV 48., folija 37.

Da je u toj godini uistinu osnovan VIII. razred, najočitija je potvrda dopis ravnatelja Gimnazije fra Didaka Buntića (27. rujna 1917. ur. br. 185.) starješinstvu:

U pogledu gimnazije i razreda zaključeno je na sjednici da ovdje ostane i da se obdržaje svih 8 (osam) razreda. A da bi se oblaškale poteškoće radi obskrbe i prostorija, da se učini njeka selekcija i da se u višim razredim ostave samo oni djaci, koji su sposobniji i mogu reflektirati na maturu. Uzete su u pretres sve eventualnosti i to je rješenje pronašasto jedino, ako ne moguće, a to bar u ovakvim prilikama u interesu zavoda najshodnijim.

Molimo zato čim skorije rješenje i odobrenje. Djaci bi mimogred budi rečeno došli u teologiju dotično filozofiju, koje bi odavle digli.³²

Poznato je fra Didakovo stajalište, kao i cijeloga profesorskog zbora, da se što prije ispune svi preduvjeti što se tiče školskog prostora i nastavnog osoblja kako bi se dobio status prava javnosti. Prvi korak na tom putu jest ispit zrelosti, matura. Iako i dalje školski prostor ostaje stalnim problemom, a u tim godinama i glad koja je harala, fra Didak i njegovi profesori ne posustaju. Iz ovog je dopisa jasno da je matura zacrtani cilj s pravom prioriteta. Djeca koja ju ne će moći položiti, po starom će programu učiti teologiju i filozofiju, a njihov odlazak iz sjemeništa otvorit će prostorne uvjete za formiranje osmogodišnjega gimnazijskog programa.

Tih dana, točnije 21. rujna 1917., Okružna oblast Mostar pod br. 1182. izvješćuje redodržavništvo hercegovačkih franjevaca u Mostaru o „Previšnjom daru milosti Njegovog c. i kr. Apoštolskog Veličanstva hercegovačkoj franjevačkoj redodržavi za II. polugodište 1916/1917. u iznosu od 1500 Kr, koju svotu p. n. može kod ove oblasti podići za nebiljegovanu namiru. Ujedno se u smislu gornje naredbe daje p. n. na znanje, da je po saopćenju glavnog upraviteljstva privatnih i obiteljskih zaklada Njegovog c. i kr. Apoštolskog Veličanstva uslijed smrti blagopokojnog cara i kralja Njegovog Veličanstva Franje Josipa primanje ovog Previšnjeg dara milosti sa krajem školske godine 1916/1917. prestalo.”³³

³² SP SV 48., folija 46., 27. rujna 1917., ur. br. 185.

³³ SP SV 48., folija 44.

Ionako teško materijalno stanje postalo je još teže. O tome će vjerodostojno potvrditi arhivirani izvadak iz zapisnika prihoda i rashoda franjevačkog samostana i Velike gimnazije na Širokom Brijegu od početka godine do polovice studenoga 1917.:

Primitak		Izdatak	
Januar	2654.00	Januar	2268.90
Februar	9119.20	Februar	5495.61
Mart	7484.62	Mart	5510.81
April	8791.10	April	3196.49
Maj	5497.00	Maj	3352.08
Jun	2979.06	Jun	13113.35
Jul	6536.29	Jul	3275.70
August	2164.36	August	2331.44
September	3863.71	September	10764.30
Oktober	1935.03	Oktober	27905.09
November	4449.83	November	89989.03
	<hr/>		<hr/>
	55374.20		167202.80

U Novembru je najviši izdatak jerbo je kupljeno meso, grah i krumpir za cijelu školsku godinu 1917 – 1918.

Široki Brijeg 10. XI. 1917.

o. Mile Miloš, o. Šimo Ančić, DBuntiće, o. fra Sebastijan Lesko, o. fra Ivo Slišković, gvardijan.³⁴

Na sjednici samostanskog starješinstva održanoj 7. studenoga 1917. odlučeno je:

Za obskrbu samostanske obitelji i učeće mladeži treba nam kupiti:

30 kv mesa `a 8 Kr	25.000 Kr
30 graha `a 7 kr	21.000 Kr
Vagon krumpira `a 3 kr	30.000 Kr

76.000 Kr

³⁴ SP SV 48., folija 78.

Pošto ovaj samostan ima od promjene do danas 40.868 Kr 04 h deficita a pribrojivši novi dug od gornjih 76.000 Kr. to bi cijeli dug iznosio 116.686.04. Samostansko Starješinstvo nemože nikako ovoliki dug na se preuzeti.

Široki Brijeg 7. XI. 1917.

o. fra. Sebastijan Lesko, o. M. Miloš, DBuntić, fra Jure Zlopaša, fra Ivo Slišković, o. fra Šimo Ančić.³⁵

Ako se pomno očitaju te brojke i usporede s nekim drugim dokumentima iz te, prethodne ili naredne godine, jasno je u kakvim se materijalnim teškoćama samostan našao. Starješinstvo na sve strane traži potporu za svoje „učevne zavode”, a širokobriješkome gvardijanu fra Ivi Sliškoviću pomaže „utjerati” dogovorena davanja pojedinih župa.³⁶ Smrću Franje Josipa uskraćena je već dogovorena carska pomoć od 3.000 kruna na godinu za Gimnaziju, novicijat i bogosloviju. Zbog toga početkom 1918. Provincijalat 20. siječnja (ur. br. 46.) šalje caru molbu ne bi li odobrio daljnju pomoć. Novog je cara trebalo upoznati s ulogom franjevacu u BiH:

Usljed osobite providnosti Božje Franjevci vrše ima više stoljeća gotovo isključivo duhovnu pastvu u Hercegovini. Da duhovni pomladak za to valjano pripreve, prinuždeni su o svom trošku izdržavati tri duhovna zavoda, i to: gimnaziju na Širokom Brijegu, novicijat na Humcu i bogosloviju u Mostaru. Radi slabih imućstvenih prilika svojih i naroda, u kojem djeluju, Franjevci nisu u stanju nego uz velikodušnu potporu svojih dobročinitelja odgovarati svim zahtjevima, što ih na nje stavlja odgoj mladeži. Medju svoje najveće dobročinitelje hercegovački franjevci brojili su slavnoga prešasnika Vašega Veličanstva, blagopokojnoga cara i kralja Franju Josipa I., koji je svake godine hercegovačkoj franjevačkoj Provinciji milostivo iz Previšnjih sredstava doznačivao po 3.000 K. Budući da su se naši izdatci za duhovne zavode uslijed rata i radi toga, što smo gimnaziju podigli sa šest na osam razreda, znatno umnožili, to se usugujemo najsmjernije zamoliti Vaše Veličanstvo, da bi se milostivo udostojalo obnoviti i prema našim novim potrebama povisiti previšnji dar svoga slavne uspomene Prešasnika.

³⁵ SP SV 48., folija 81.

³⁶ SP SV 47., folija 196.

Onu ljubav i odanost, koju smo sami gajili i u narodu podržavali prema blagopokojnom caru i kralju Franji Josipu I., hercegovački Franjevci goje i podržavaju i prema uzvišenoj osobi Vašega Veličanstva. Zato se potpuno nadamo, da će Vaše Veličanstvo našu smjernu molbu najmilostivije uslišati i svojim kraljevskim darom uvelike pridonijeti dobrom odgoju svećeničkog podmlatka u Hercegovini.

Vašega c. kr. ap. Veličanstva najodaniji i najvjerniji
Redodržavnik herceg. Franjevaca.³⁷

Popratnim pismom Visokoj zemaljskoj vladi od 19. siječnja 1918. (ur. br. 47.) Provincijalat moli istu da gornju molbenicu preporuči „Njegovom c. i kr. i apoštolskom Visočanstvu Karlu I.“.³⁸

Okružna je oblast u Mostaru ovaj dopis provincijala fra Davida Nevistića povratila na Provincijalat uz obavijest od 11. ožujka 1918. (br. 373. präs.) „da se ista ima što brže i neposredno (direkte) podnijeti kabinetskoj kancelariji – a ne zemaljskoj vladi ili kamo na drugo mjesto“.³⁹

Krajem 1917. dopisom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu udijeljena je Provinciji izvanredna subvencija od 16.000 K za uzgojne zavode.⁴⁰ Da je stanje u održavanju odgojnih zavoda i život u Provinciji i naroda u Hercegovini uopće težak i nesnosan, potvrda su neumorno ispisivane molbenice, često na ista odredišta i osobe opetovane. Tako na besprijebornome njemačkom jeziku provincijal fra David Nevistić 16. veljače 1918. ponovno piše vapijuću molbu na „majčinsko srce“ carice Zite.⁴¹

³⁷ SP SV 49., folija 68.

³⁸ SP SV 49., folija 73.

³⁹ SP SV 49., folija 71.

⁴⁰ SP SV 48., folija 88. „Zemaljska vlada za BiH, Zahl: 231973 – V – 1, Sarajevo, dne 11. decembra 1917. Izvanredna subvencija za učevne zavode. Prečasnom provincijalatu hercegovačkih franjevaca u Mostaru. C. Kr. zajedničko ministarstvo financija odobrilo je izvanrednu subvenciju za izdržavanje učevnih zavoda hercegovačke franjevačke provincije u školskoj godini 1917/18 u iznosu od 16.000 K. Ova je svota p.t. doznačena preko ureda bh. poštanske štedionice. Zamjenik zemaljskog poglavara.“ (vlastoručan potpis).

⁴¹ SP SV 49., folija 129. – 134. U uvodu pisma stoji: „Mit vollstem Vertrauen auf die Güte des mütterlichen Herzens, welches zwar mit gleicher Liebe alle Untertanen der weiten Monarchie umfasst, insbesondere jedoch mit denjenigen, die in diesem blutigen Kriege am meisten gelitten haben, fühlt, wagt der in tiefster Ehrfurcht gezeichnete Provinzial der herzegowinisch Franziskanerprovinz im Namen der armen Bevölkerung von der Herzegowina, die unsäglichen Qualen und das unbeschreibliche, grenzenlose Elend derselben hier niederzulegen und zwar mit fester Hoffnung, dass das tieffühlende Mutterherz Euer Majestät geruhen wird dieser

Uprava Provincije, kojoj je sav ovaj jad i glad voljenog naroda pred očima, kao i ravnateljstvo i profesorski zbor Gimnazije, nisu klonuli duhom. Nadčovječnim naporima svim nedaćama usprkos oni se trse kročiti naprijed, stvoriti uvjete za dovršetak posla na stvaranju Velike gimnazije i polaganja prve mature s pravom javnosti. Zato u isto vrijeme dok vapi za pomoć i piše „molbu za priznanje prava javnosti vel. franjev. Gimnazije na Širokom Brijegu”, provincijal piše jednu od njezinih najvažnijih povijesnih stranica:

Redodržavno Starješinstvo herceg. Franjevaca u Mostaru
Broj: 21.

Visokoj zemaljskoj vladi u Sarajevo.

Da franjevački pomladak mogne odgovoriti svim zahtjevima, koji će se na nj staviti iza rata sa strane duhovne pastve, socijalnog i prosvjetnog rada u narodu, ovo je Starješinstvo uz velike žrtve tokom rata podiglo franjevačku srednju gimnaziju na Širokom Brijegu na višu Gimnaziju. Budući da ove školske godine najstarije godište svršava osmi razred i mora polagati ispite zrelosti, to najsmjernije umoljavamo visoki naslov, da bi poduzeo nužne korake kod c. i kr. zajedničkog ministarstva financija u Beču, da bi se i našoj velikoj gimnaziji na Širokom Brijegu priznala ona ista prava i povlastice, u pogledu prava javnosti i polaganja ispita zrelosti, koja uživa franjevačka velika gimnazija u Visokom i nadbiskupska gimnazija u Travniku.

U Mostaru, dne 10. siječnja 1918.

Aermsten allergnädigst sich anzunehmen und ihnen auf besondere Weise die so dringend nötige Hilfe angedeihen zu lassen.“ Potom provincijal navodi neke činjenice koje bi se kroz pismo mogle ovako nabrojati: a) da je prošle zime u 12 župa zapadne Hercegovine gdje neprijatelj nikada nije stao svojom nogom umrlo 135 osoba od gladi, a da je teško utvrditi broj onih kojima je glad trajno oštetila zdravlje, b) za god. 1918. veli da je još teža jer u prošloj 1917. ne bijaše ni kiše ni rose („weder Regen noch Tau“) od 9. travnja do 7. listopada, što je uništilo ljetinu, a narod je pojeo sjeme i poklao stoku da ne bi umro od gladi. Spominje rekviziciju stoke i prodaju iste za poreze, c) narod se uzdao u aprovizaciju, ali je nedostatna i neredovita pa skoro da je i nema, d) nema ni brašna ni kruha; narod jede drop (Weintreber), kukuruške (Maiskolben), koru drveta (Baumrinde), a što je najteže napušta svoju rodnu grudu (heimatliche Scholle) da bi našao hranu u Hrvatskoj i Slavoniji pa je tako u najkrhkijoj dobi od 6 do 15 godina više od 5.000 muške i ženske djece otišlo iz Hercegovine, a i svi bi kad bi mogli izbjegli sigurnu smrt od gladi. Sve je ovo jako zabrinulo franjevce koji najbolje poznaju ovaj puk. Strah je fratara da narod ne promijeni mentalitet i ne postane nevjeran. To je razlog da se najponiznije moli pomoć za ovaj trpeći narod (Duldervolk).

Redodržavnik: fra David Nevistić.⁴²

Sedamdeset i četiri godine dug rad i trud konačno je dao vrhunске rezultate. Obuhvaća razdoblje od dolaska na Čerigaj i „odcipljenja” od matične provincije Bosne Srebrene 1844. do školske godine 1917./1918. u početku njezina drugog polugodišta. Zgodno nije bilo, a uvjeti i okolnosti u kojima se živjelo nisu obećavali nikakva boljitka. Kako i sam provincijal u molbenici ističe, tijekom rata gimnaziju su uspjeli uzdići od srednje na visoku. I upravo je u godinama najveće gladi i bitke za goli opstanak, u danima krvave ratne pogibelji, gimnazija stasala u svoj konačan oblik i postala: Franjevačka velika gimnazija na Širokom Brijegu.

Međutim, sav trud oko Gimnazije nije odvuкао onu uvijek poslovličnu skrb i ljubav fratra prema svome hrvatskom katoličkom puku u Hercegovini. Arhiv Provincije čuva skicu promemorije:

Pritužbe poslane na predsjednika Jugoslav. Kluba dr Korošca po fra Didaku Buntiću, dne 28. veljače 1918. u Beču.

Cijene životnih namirnica i nedovoljna opskrba, mjesečno aprovizacije izdaju po 2-3 kg žita, i to neredovit. Krumpira jedamput dobili po 1 kg! Kukuruz 5.50 Kr, šljive suhe 3.20, kruške 3.20, repa 1 Kr, jabuke 4 Kr, sijeno 1.20-2 K.

Duhan oduzimlju po 1.20-1.60 K na 1 kg. – Stoku strašno rekviriraju.

Potpore narodu ne daju, ako ima zemljišta. Neka ga prodaje!

Glavare progone, ako nijesu iskopajnici naroda. Skinuti glavari: Vidak Planić iz Cerna, Herceg iz Prologa, Filip Pandžić iz Drinovaca; poslan u vojsku Ante Bradvica iz Veljaka.

S narodom se postupa živinski, osobito u Mostaru. (Turkaju ih pred uredima, polijevaju vodom s prozora, psuju im Bogove i t. d.)

U selima žandarima sve prepušteno, koji ne gledaju na pravdu nego svojevoljno rade, tko im se zamjeri, ne dobiva ni potpore ni aprovizacije.

Narod više ništa ne drži do pravde državnih organa i sudova. U njima samo vidi svoje tlačitelje i zove ih murtati, tj. gulikože, koji grabe na račun države i naroda, kao da državna lađa tone.

⁴² SP SV 49., folija 36.

Okružnik veli, što je to, da umre neki % naroda kod kuće od gladi, kad umiru tolike tisuće na fronti!

U (... nečitko) slaba hrana (smrdljiva repa), bolesne ne puštaju kući (zovu ih Švindleri) silno umiru, postupak živinski.

Iseljeno pred smrću od gladi preko 5000 djece.

Tajnik: fra Dominik Mandić

Provincijal⁴³

Skicu promemorije vlastoručno je napisao tajnik provincije, meštar i profesor bogoslovije fra Dominik Mandić. Supotpisao ju je provincijal fra David Nevistić, a u Beču ju je pred carem Karlom I. iznio fra Didak Buntić. Bjelodano je da je cijela provincijska uprava živo zainteresirana za sudbinu svoga jadnog i ispaćenog puka. Fra Didak je bio razočaran susretom s carem. Završio je u bolnici. O tome nam svjedoči Arhiv Provincije sačuvanim brzojavima provincijala Nevistića:

Franziskanerpater Ivanković

Wien I. Franziskanerplatz

Brzjavi potanko u kojem je stanju i koju ima bolest Didak. Svaku promjenu na bolje ili gore odmah javi

Provincijal Nevistić

18. ožujka 1918.

Istomu.

Inspekcija gimnazije najpovoljnije svršila. Didak nek ostane u bolnici dok potpuno ne ozdravi.

Provincijal Nevistić⁴⁴

Ta dva brzojava koje čuva Arhiv Provincije govore više od svih slutnji. Beč opet nije razumio potrebu jadnog i gladnog puka. Fratar je opet ustao za svog čovjeka, no srce je carevo bilo bešćutno, a fra Didakovo to više nije izdržavalo.

Središnji zemaljski odbor za zaštitu mobiliziranih i poginulih vojnika iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije (br. 2483/1918., Zagreb 27. II. 1918.)

⁴³ SP SV 49., folija 74.

⁴⁴ SP SV 49., folija 158. Brzjavi su odaslani na fra Nikolu Ivankovića koji je u to vrijeme na studiju filozofije u Beču.

šalje dopis, na temelju dogovora između odbora, bosanske vlade i fra Didaka, provincijalu fra Davidu Nevistiću u Mostar da je

...potrebno izaslati u franjevački samostan u Vukovaru jednoga okret-noga hercegovačkog franjevca, koji će pregledati neprestano putujući kat. djecu, koja je u ovim stranama smještena. Ovaj će mu odbor dati sva potrebna ovlaštenja, te će mu sve oblasti ići na ruku. Franjevac neka stanuje u Vukovaru, a ne u Šarengradu i to radi prometnih veza. Molimo što hitrije rješenje ovoga dopisa.⁴⁵

Provincija je i sama bila svjesna koje sve opasnosti i zamke u sebi nosi odvođenje djece u Slavoniju. No, i Provincija i obitelji nisu imali izbora. Glad je bila očitom i velikom prijetnjom, zato na taj dopis Odboru i njegovu predsjedniku Šiloviću ubrzo dolazi službeni odgovor provincijala (ur. br. 149. od 13. ožujka 1918.):

Na dopis Vaše presvijetlosti od 27. veljače t. g. franjevačko je Starješinstvo u Mostaru zaključilo, da pošalje u Hrvatsku p. o. fra Valu Zovku, gimnazijalnoga učitelja sa Širokog Brijega, da nadgleda i vodi duhovnu pastvu tamo namještene djece iz Hercegovine. Radi dalekosežnih posljedica, koje su skopčane sa odašiljanjem djece iz roditeljskih kuća, mi smo već kod odlaska prvih skupina stvorili odluku, da s djecom pošaljemo jednoga domaćega Franjevca, koji bi nadgledao i vodio brigu za njihov prosvjetni i vjerski odgoj. U tom smislu ovlastili smo prečasnog o. fra Didaka Buntića, da učini obećanje Vašoj Presvijetlosti i visokoj zemaljskoj vladi u Sarajevu. Ali nažalost sve do danas nijesmo bili u stanju, da ispunimo našu davnu želju i učinjeno obećanje radi sve to većih zahtjeva, što ih stavljaju ratne i opskrbenne prilike našega naroda na ograničeni broj naših članova. Franjevačka naime Provincija u Hercegovini nije ni u mirno doba raspolagala sa suvišnim brojem osoba prema svom djelokrugu, od kako je pako nastao rat, rad se je potrojstručio a radnici uslijed smrti i službe u vojsci osjetljivo umanjili. Usto je bilo cijele ove jeseni i zime zaposleno pako 4, 5 naših svećenika, kojima je trebalo svaki put postaviti zamjenika, oko otpremanja djece u Hrvatsku i nabavljanja životnih namirnica po Bosni i Slavoniji za ispaćeni narod u Hercegovini. Uza sve to potpisano je Starješinstvo odredilo, da ovih dana pošalje u Slavoniju p. o. fra Valu

⁴⁵ SP SV 49., folija 152. U Zagrebu, 27. veljače 1918., predsjednik Šilović.

Zovku najtoplije se zahvaljujući Vašoj Presvijetlosti na obećanoj potpori i susretljivosti u tom pogledu.

Podjedno osjećamo veliku potrebu srca, da ovom prigodom izrazimo naše osobito udivljenje i najdublju zahvalnost Vašoj Presvijetlosti i svemu narodu u Hrvatskoj i Slavoniji na djelotvornoj bratskoj ljubavi i izvanrednoj zauzetosti za našu sirotnu djecu. Hercegovina neće moći nigda zaboraviti djela Vaše Presvijetlosti i rodoljublje bratskog naroda preko Save, koji je u najtežim časovima spasio život tisućama naše slabe i nejake djece.⁴⁶

Dok su hrvatski ban i hrvatski političari tog vremena imali i srca i volje pomoći Hrvatima u BiH, što su i djelotvorno pokazali i činili, sami od Provincije tražili fratra koji bi uz njihovu skrb nad djecom i sâm kao domaći svećenik i redovnik uz njih bio, kod austrijske je vlasti vladalo drukčije raspoloženje. To potvrđuje dopis generala Sarkotića, zemaljskog poglavara Bosne i Hercegovine, koji se 15. travnja 1918. obraća provincijalu i upravi Provincije. U prvom dijelu dopisa govori o „žalosnoj pojavi” oslabljenja čudorednog vladanja naroda što se ima pripisati i ratnim događanjima. Potiče franjevce da propovijedanjem i drugim načinima utječu na vjernike kako bi se to ponašanje popravilo i ne bi li zadobilo veće razmjere. Potom u drugom dijelu dopisa dolazi ono zbog čega je i napisan:

Ovom prilikom slobodan sam Vas Prečasni gospodine i na tu okolnost upozoriti, da se u zadnje vrijeme nekoji svećenici počinjju previše baviti političkim radom. Pošto ovako djelovanje u ovo vrijeme može voditi k prijašnjem neugodnom stanju, te može lahko imati i po općenitost i po pojedinca štetnih posljedica, to sam slobodan Vas Prečasni gospodine najučtivije umoliti, da izvolite Vama podređeno svećenstvo na shodan način uputiti, da se u vrijeme rata kane svakog političkog rada, kako je to za javni red i boljitak od prijekne potrebe.

⁴⁶ SP SV 49., folija 153., Mostar, 13. ožujka 1918., redodržavnik herceg. franjevaca. Nešto kasnije pod urudžbenim će brojem 161. od 29. ožujka 1918. SP SV 49., folija 166., provincijal fra David Nevistić otposlati pismo na hrvatskoga franjevačkog provincijala kako bi ga zamolio da fra Valentina Zovku prime u franjevački samostan u Vukovaru i preporuča ga pažnji sve braće u toj hrvatskoj provinciji. Hercegovački provincijal na srce te provincije stavlja i brigu za djecu kako se ne bi izgubila ni u svom životu ni u svojoj vjeri, i ukratko govori iz kakvih su uvjeta iz Hercegovine izbjegli, i što su sve hercegovački fratri učinili i čine da bi olakšali patnje hrvatskoga katoličkog puka u Hercegovini da bi se očuvao u životu.

Nedavno se je dogodio slučaj, da je jedan rimokatolički župnik iz vjerskih obzira uložio prigovor protiv obdržanja jedne dobrotvorne zabave, i ako su se takove zabave u isto vrijeme t. j. za trajanja korizme, priređivale u korist raznih dobrotvornih svrha i po mnogim drugim mjestima, bez da bi od strane pozvane crkvene vrhovne vlasti ikakav prigovor bio podnesen.

I tu bi bilo potrebno podređeno svećenstvo uputiti, da im ne pristoji pravo priječiti takove dobrotvorne pothvate, kojim njihovi duhovni glavari ništa prigovoriti nemaju.

Isto je tako jedan rimo-katolički župnik prije nekog vremena počeo kupiti potpise od ostalih župnika za jedan memorandum, koji se je imao predložiti zemaljskoj vladi i u kojem su potpisani imali moliti, da se poboljša materijalno stanje rimo-katoličkog svećenstva ovih zemalja.

Ovaj postupak nemogu smatrati dopustivim, te se stoga i u toj stvari obraćam na Vas, Prečasni gospodine, da izvolite podređene svećenike poučiti, da im je pristup k meni i zemaljskoj vladi uvijek otvoren, te da ću opravdane molbe i pritužbe svakog pojedinog svagda rado primati, ali da svakako neodgovara crkvenim propisima, da svećenici bez znanja i privole svojih pretpostavljenih vjerskih glavara pokrenu akciju, kako sam je gore opisao.⁴⁷

Gimnazija, njezin ravnatelj i profesorski zbor, cijela jedna obitelj fra-njevačkog samostana na Širokom Brijegu, i te kako sudjeluju u svim tim događanjima. Đaci, koji su i sami oskudno hranjeni, strepe još više za svojim obiteljima, braćom i sestrama po izglednijim hercegovačkim selima. Profesori im na čelu s ravnateljem pričaju najpotresnije priče ristanaka nejake djece s roditeljima, braćom i sestrama, Hercegovinom, a jedan od njihovih profesora i sam odlazi za djecom u Slavoniju.

Posebno je u takvim vremenima teško prefektima koji su uz direktora i gvardijana najodgovornije osobe za sve potrebno da bi škola mogla raditi. Potvrda tom vremenu su i dopisi prefekta klerika fra Eugena

⁴⁷ SP SV 49., folija 213.

Tomića od 10. rujna 1917. godine⁴⁸ i drugog prefekta đaka sjemeništaraca fra Leopolda Augustina Zupca od 15. travnja 1918. godine.⁴⁹

Sve to što se događalo vjernom i ispaćenom puku te sve ono što su požrtvovno činili njegovi svećenici redovnici, svojim je očinskim okom pratio vrhovni poglavar Crkve u Hercegovini o. biskup fra Alojzije Mišić. Arhiv Provincije čuva njegov kratki očinski dopis koji sam za sebe dovoljno govori o tim događajima i o vremenu te školske godine. Napisan je ocu provincijalu biskupovom rukom u „Mostaru u devetnici Marije bez grijeha začete 1917.“:

Prečasni oče!

Vrlo su teška vremena. Znam da imate radi obskrbe učeće mladosti vašoj brizi povjerene teških muka. Upravo je heroično što snosi franjevački red za odgoj klera i izdržavanje duhovne pastve. Vaše jade potpuno razumijem. Vaši pregji u sličnoj i svim inim neprilikama oči nebu upirali su, od Boga milost i snagu tražili, sebi i svojim inače skromnim potrebama sve ustegli i za s. stvar sa oduševljenjem žrtvovali. Bog ih je pomogo, sva teška vremena sretno su prebrodili. I vi neklonite duhom. Bog će sve providiti. Čim su teže neprilike veće i bliža je Gospodnja s neba pomoć. Sursum corda!

Koliko mogu da Vam i ja pomognem šaljući Vam u potrebi za odgoj mladeži 2.500 kruna. Koliko treba pomoć nemogu, ali primite dobro

⁴⁸ SP SV 47., folija 264., gdje između ostalog stoji: „Potpisani smatra za dužnost, da prečasnno starješinstvo prigodom njegove predstojeće izvanredne konferencije upozori na neke nedostatke našeg ovđešnjeg klerikata, koji se uslijed dugotrajnosti rata uvijek pomnožavaju i sve teže osjećaju, te tako silno škode valjanom odgoju naših – inače vrlo nadobudnih – mladića, što bi moglo biti od štetnih posljedica za našu provinciju.

U prvom redu čini se, da samo mjesto nije podesno za klerikat. Onaj duh, što ga u novicijatu steku, vrlo je teško sačuvati i usavršiti usljed preopterećenosti profanim naukama i svakojakom poganskom i modernom lektinom; usljed pomanjkanja vremena za molitvu, razmišljanje i sabranost, te usljed nužnog općenja s eksternim đacima gimnazije. Bogomolja, sjemenišne prostorije i prostorije za nauk niti su dostatne niti zadovoljavaju redovničko-odgojnoj svrsi.

Nužna opskrba sa hranom je također nedostatna i za ovaj broj osoblja gotovo nemoguća.”

⁴⁹ SP SV 47., folija 212. Tu fra Augustin između ostalog piše: „Niže potpisani sa dubokom sinovskom odanošću najponiznije moli, da ga riješi netom mu povjerene prefektske službe radi slijedećih razloga: 1. jerbo po liječničkom svjedočanstvu bolujem na neizlječivoj bolesti takozvanoj 'psoriasis', koja me neprestano uznemiruje, čini nervoznim i smeta mi san i svaki ozbiljni rad; 2. osim toga ja se po svojoj savjesti smatram potpuno nedoraslim za takovu službu. Napose ja nemam nikakva smisla za ekonomske stvari, s kojima se neprestano mora baviti prefekt gjaka...”

volju i želju da gosp. Bog i više za vaše vrlo nužne potrebe i prilike pokuči Vam.

Blagosliva Vas i želi sve dobro.

+ O. Alojzije, biskup.⁵⁰

Arhiv Provincije čuva dopis sa Širokog Brijega ravnatelja gimnazije fra Didaka Buntića (18. lipnja 1918., ur. br. 221.) redodržavnom starješinstvu u Mostaru:

Ovijem javljamo tom mnogopoštovanom redodržavnom starješinstvu zaključak školske godine 1917-18. za 22. ovoga mjeseca.

DBuntić, dir.⁵¹

PRVA MATURA S PRAVOM JAVNOSTI U VELIKOJ FRANJEVAČKOJ GIMNAZIJI NA ŠIROKOM BRIJEGU

FRANJEVAČKA KLASIČNA GIMNAZIJA ŠIROKI BRIJEG

Slika 1. Prva velika matura na Širokom Brijegu 1918.

⁵⁰ SP SV 48., folija 86.

⁵¹ SP SV 50., folija 84.

Prva Matura na Širokom Brijegu, 1918.

Na zemlji slijeva: Trpimir Musa, Zlatko Sivrić, Martin Sopta, ?, Pavo Dragičević i Milivoj Bebek.

Sjede u 1. redu: provincijal David Nevistić, biskup Alojzije Mišić i ravnatelj Didak Buntić.

Sjede u 2. redu: Mladen Barbarić, Bruno Raspudić, civ., Mate Čuturić, civ., Leo Petrović, 5 civila, Lujo Bubalo i Bono Šarić.

Stoje: Alfonz Čurić, 2 civila, Branko Marijić, Darinko Brkić, civ. Ivan Renđeo, Stjepan Hromić, Bonifacije Majić, Placid Pandžić?, Šimo Ančić, Augustin Matic, Jerko Boras, Ivo Slišković, Tadija Beljan, Blaž Jerković, Mijo Čuić, Božidar Ćorić, Eugen Tomić, Sebastijan Lesko i civ.

Gornji red: Vencel Kosir, Špiro Andrijić, David Zrno, Vlatko Luburić, Arkandeo Nuić, Krsto Kraljević, Inocent Čuljak, Petar Sesar, Marijan Zubac, Rudo Mikulić, Velimir Šimić, Lovro Babić, Mile Leko i Anselmo Slišković.

(Prepoznavao fra L. Babić 7. rujna 1972. u Mostaru.)

(Fotoarhiv Provincije, Mostar)

Snimljeno 15. rujna 1918.

Školska godina 1917./1918. zlatnim je slovima upisana u povijest Hercegovačke franjevačke provincije, a na poseban opet način i u povijest njezina školstva i povijest gimnazije. Od onoga jasnog i malog uzgojnog zavoda stasala je Velika franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu:

Eto tako nakon 70 i više godina svoga opstanka franjevačka samostanska škola nakon raznih premještaja i nastavnih reforma jedanput se je radikalno reformirala pretvorivši se u pravu, javnu i potpunu gimnaziju.⁵²

Nesumnjivo veliku zaslugu za taj događaj ima provincijal fra David Nevistić i provincijska uprava te ravnatelj gimnazije fra Didak Buntić s gimnazijskim profesorskim zborom.

Kad se je već bilo u VIII. razredu, starješinstvo se reda obratilo molbom na visoku zemaljsku vladu, da bi se priznala ista prava gimnaziji na Širokom Brijegu, koja već otprije imaćahu gimnazije isusovačka u Travniku i franjevačka u Visokom. Na ovu je molbu visoka vlada odgovorila traživši od gimnazijalnog ravnateljstva nužne podatke, kao i n. pr. o svrsi

⁵² Fra Pavo Dragičević, *Osnutak i razvoj današnje franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu, Prvi izvještaj franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu, Mostar, 1919.*, str. 8.

i historiji gimnazije, o njezinom dosadašnjem uspjehu, o biblioteci, o zbir-kama, itd. Ad hoc je bio izaslan u martu 1918. vladin povjerenik Dragan Kundlich, nadzornik srednjih škola, da se uvjeri na licu mjesta, da li za-služuje ova gimnazija, da joj se prizna pravo zrelosti pred mješovitim is-pitnim povjerenstvom. Rezultat je njegova inspiciranja i proučavanja bila naredba zemaljske vlade od 19. jula 1918. broj 251.423, kojom se udo-voljava svim stavljenim tražbinama od strane starješinstva reda i uriče se prva matura u rujnu za svršene osmoškolce 1917.-18.⁵³

Navedena je molba starješinstva u kojoj se traži dopuštanje pola-ganja ispita zrelosti s pravom javnosti na Franjevačkoj gimnaziji na Širo-kom Brijegu, a Arhiv Provincije čuva i cjelokupnu odluku Zemaljske vlade u Sarajevu kojom se Franjevačkoj velikoj gimnaziji na Širokom Brijegu dopušta održavanje ispita zrelosti i istom se daje pravo javnosti. Ne smije se ni u jednom trenutku zaboraviti ni s uma smetnuti u kojim je to okolnostima bilo: kraj je I. svjetskog rata, mnogi su na bojišnici ostavili svoje živote, rat još nije svršen; Hercegovinu razara najljuća glad ikada zapamćena; povijesne okolnosti ne idu nimalo na ruku nadama koje je hrvatski rimokatolički puk Herceg Bosne polagao u Austrougarsku Mo-narhiju. No, sve to nije stalo na put šaćici nepopravljivih sanjara koje predvode provincijal fra David Nevistić i ravnatelj gimnazije fra Didak Buntić. Inspekcija nije bila nimalo laka, a s kojom je ozbiljnosti prilazi-la odobrenju i poučku o načinu samog čina ispita zrelosti, najbolje se može vidjeti iz samoga dokumenta Zemaljske vlade.

⁵³ Isto, str. 8.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu.

Broj: 151.423/18.⁵⁴

Sarajevo, dne 19. jula 1918.

V - 3

Franjevačka velika gimnazija na
Širokom Brijegu. Obdržavanje is-
pita zrelosti i drž. valjanost
svjedodžba o tom ispitu.

Prečasnom

Redodržavnom franjevačkom starješinstvu

u

M o s t a r u

Slavnom se naslovu u prilogu šalju propisi o obdržavanju ispita zre-
losti na franjevačkoj velikoj gimnaziji na Š i r o k o m B r i j e g u.
Zamjenik zemaljskog poglavara: Gyurkovich (vlastoručni potpis, m.o.)

Direkciji Franjevačke velike gimnazije na
Š i r o k o m B r i j e g u.

C. i kr. zajedničko ministarstvo financija dopustilo je otpisom od 28. juna
1918., br. 10.599/B.H., da se na tamošnjem zavodu mogu obdržavati is-
piti zrelosti na način, koji je za obdržavanje tih ispita naredbom zemaljske
vlade od 27. februara 1916., br. 42.730/V – 3 Školski Glasnik 18/6. str.
33), propisan za Franjevačku veliku gimnaziju u Visokom.

Prema tome se:

1. Usmeni ispiti zrelosti na tom zavodu mogu obdržavati pred mješovitim
povjerenstvom, sastavljenim od cijelog ispitnog povjerenstva jedne ze-
maljske velike gimnazije, koju za to odredi zem. Vlada, i od onih članova
tamošnjeg učiteljskog zbora, koji su pobliže navedeni u tački 7., a pod
predsjedanjem istoga povjerenika zemaljske vlade, koji predsjedava povje-
renstvima za ispit zrelosti na zemaljskim gimnazijama.

⁵⁴ U fra Pavinu je tekstu najvjerojatnije pogrješkom otisnut broj 251.423.

Na usmenom ispitu zrelosti valja da se ispituju svi oni predmeti, koji se ispituju na ispitu zrelosti u bos. herc. zemaljskim gimnazijama prema naredbi zemaljske vlade od 7. maja 1909., broj 78.034 (Školski Glasnik, god. 1910. str. 34.)

2. Iz svih tu nabrojanih predmeta ispituju kandidate članovi ispitnog povjerenstva zemaljske velike gimnazije, no nijedan kandidat ne može biti oprošten od ispita iz kojega od ovih predmeta, kako to gore spomenuta naredba dopušta u stanovitim slučajevima redovnim abiturijentima zemaljskih gimnazija.

3. Iz svih ostalih obligatnih predmeta gornjih razreda gimnazije, t. j. iz vjeronauka, prirodopisa, fizike i filozofijske propedeutike valja da se svi kandidati podvrgnu usmenom predispitu, o čijem povoljnom uspjehu ovisi pripuštanje k samom ispitu zrelosti. Naprotiv se neće s kandidatima držati pismeni predispiti iz latinskog jezika i iz matematike, koje moraju eksterni kandidati zemaljskih zavoda.

4. Predispiti iz gore navedena četiri predmeta neće se držati istodobno sa samim ispitom zrelosti pred cijelim ispitnim povjerenstvom, nego se moraju držati (isto kao predispiti eksternista na zemaljskim gimnazijama) već prije početka pismenih radnja za ispit zrelosti. Ti se predmeti moraju obdržavati, da se rezultatu uzmogne priznati državna valjanost, te da se može uzeti taj rezultat u obzir kod kasnijeg prosuđivanja općenite zrelosti svakog pojedinog ispitanika, u nazočnosti nadzornika za srednje škole kao vladinog povjerenika.

Ispitivače pak kod ovih predispita dotični nastavnik tamošnjeg zavoda, ali ne svaki napose, nego svi zajedno kao ispitno povjerenstvo ad hoc pod predsjedavanjem spomenutog vladinog povjerenika. Ovom ispitnom povjerenstvu pripada i direktor zavoda kao takav, t. j. i ako sam ne ispituje ni iz kojeg predmeta.

Ocjene o uspjehu toga predispita imaju se ustanoviti istim načinom, kao kasnije ocjene kod samog ispita zrelosti.

5. Ispit iz vjeronauka, fizike i filozofijske propedeutike moraju abiturijenti polagati uvijek u jednom mahu iz čitavog gradiva V – VIII., odnosno VII. i VIII. razreda. Zgodno je i poželjno, da učitelj fizike u II. semestru VIII. razreda u pregledu ponovi i gradivo VII. razreda, da se kandidatima olakša spremanje za ispit iz tog predmeta.

Naprotiv će predispite iz prirodopisa polagati tamošnji đaci u dva maha tako, da će se odmah podvrći ispitu iz gradiva dotičnog razreda, t. j. iz mineralogije i botanike na koncu V. razreda, a iz zoologije na koncu VI. razreda.

Ovom djelomičnom ispitu, koji se mora svake godine držati zajedno s predispitima iz ostalih gore spomenutih predmeta, moraju pristupiti bez razlike svi učenici dotičnih razreda. Na temelju godišnjih svjedodžbi, koje ispitanici dobiju nakon toga ispita za dotični razred, mogu u slučaju povoljnoga uspjeha stupiti u naredni razred zemaljskih gimnazija bez prijamnog ispita iz toga predmeta.

Naprotiv nijesu sposobni za prijelaz u viši razred ni na tamošnjem zavodu, ako taj predispit ne polože s povoljnim uspjehom. Stoga se o uspjehu predispita iz ovoga predmeta neće izdavati đacima tih razreda nikakvih posebnih potvrda.

6. Glede pismenog dijela ispita zrelosti, valja se uopće tačno držati gore citirane naredbe o propisima za taj ispit na zemaljskim gimnazijama. Pri tome ocjene tih radnja, kako ih je ustanovio zbor tamošnjeg zavoda, imaju samo provizoričnu vrijednost, a definitivne ocjene ustanovljuje istom u tački 1. spomenuto mješovito ispitno povjerenstvo pod predsjedanjem vladinog povjerenika za ispit zrelosti.

7. Mješovitom ispitnom povjerenstvu za usmeni ispit zrelosti spomenutom u tački 1. pripadaju sa strane toga zavoda svi oni nastavnici, koji su sudjelovali na predispitu kao ispitivači, to im premda na samom usmenom ispitnu zrelosti nikako ne ispituju, pripadaju sva prava članova komisije, koja se tiču obdržavanja toga ispita.

8. Što se tiče zahtjeva određenih iz pojedinih predmeta u & 18. propisa za ispit zrelosti u zemaljskim gimnazijama, valja s tamošnjim abiturijentima postupati isto onako, kao s redovnim abiturijentima zemaljskih gimnazija. Stoga se kod ispita ovih abiturijenata iz latinskog, grčkog i njemačkog jezika, te iz povijesti neće primjenjivati one posebne odredbe, koje se odnose na ispite eksternista, nego će se ispiti s tamošnjim abiturijentima i u ovim i u ostalim predmetima, koji se ispituju na usmenom ispitnu zrelosti, obavljati u onom istom opsegu zahtjeva, koji je određen za redovne ispitanike zemaljskih gimnazija.

9. Glede svjedodžbi o ispitu zrelosti (v. & 22. gore spomenutih propisa za taj ispit) određuje se, da moraju nositi žig tamošnjega zavoda, a u ostalom da moraju biti sastavljene na formularu, koji je propisan za zemaljske gimnazije. Svjedodžbe potpisuje predsjedatelj ispitnog povjerenstva direktor zemaljske velike gimnazije s koje se povjerenstvo odašilje i direktor tamošnjeg zavoda.

10. U ostalom valja kod obdržavanja ispita zrelosti na toj velikoj gimnaziji tačno postupati u smislu ispitnih propisa od 7. maja 1909., broj 78.034 za ispit zrelosti na bos. herc. gimnazijama.

11. Ti propisi za taj zavod uz ovđe određene modifikacije staju odmah na snagu, te se prema njima ima držati ispit zrelosti na tom zavodu već s onim abiturijentima, koji su u školskoj godini 1916/17, svršili redovno VIII. razred na tamošnjem zavodu, a nijesu se još podvrgli ispitu zrelosti.

Ovi abiturijenti valja da polažu predispit iz prirodopisa zajedno s predispitima iz ostalih predmeta, za koje su predispiti propisani, u koliko iz toga predmeta nemaju povoljnih ocjena u svjedodžbi dotičnog razreda izdanoj u koje gimnazije s pravom javnosti. Da se mogne pratiti naučni rad toga zavoda, valja da direkcija počinjući od školske godine 1918/19. na koncu svake školske godine izdaje štampani izvještaj, te da se pozivom na ovu naredbu na koncu svake školske godine ovamo predloži dvadeset i pet (25) komada toga izvještaja. Izvještaj neka direkcija izdaje prema uzoru izvještaja velike gimnazije u Sarajevu.

Na temelju tako obdržanog ispita zrelosti izdanim svjedodžbama zrelosti priznalo je c. kr. ministarstvo za bogoštovlje i nastavu netom od 5. juna 1918. br. 18105 – Xb, valjanost za polazak c. kr. sveučilišta za vrijeme uključivo školske godine 1919/20. Direkcija t. z. neka se samo pravodobno pobrine za ishođenje produljenja ovoga roka.

Direkcija neka nadalje ovamo javi, koji se abiturijenti toga zavoda kane prema tački 11. ove naredbe podvrći ispitu zrelosti, te neka stavi prijedlog glede roka ispita. Pitanje je naime, želi li direkcija, da se ispiti prije redovnooga jesenskoga roka obave s obzirom na to, što za vrijeme ljetnooga roka ispite nije bilo moguće obaviti, ili predlaže, da kandidati ispitu pristupe istom u jesenskom roku. Na temelju tamošnjih prijedloga, uzimajući u račun tehničku mogućnost provedbe ispita pogledom na saziv ispitnooga povjerenstva, uslijediće onda odavde odredba roka predispita i samoga

ispita zrelosti, te će se p. n. dati na znanje, sa kojega će zavoda zemaljska vlada povjerenstvo za obdržavanje ispita odaslati.

Zamjenik zemaljskog poglavara:

Gyurkovich. v. r.⁵⁵

Slika 2. Svjedodžba zrelosti

Prva je matura na Širokom Brijegu održana u jesenskom roku 1918. godine. Kako će se vidjeti iz gimnazijskog izvješća za tu godinu, sve je učinjeno prema napatku Zemaljske vlade kako bi se stvorili svi uvjeti i svjedodžbe Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu imale istu vrijednost kao i sve druge „zemaljske srednje škole s pravom javnosti“:

⁵⁵ SP SV 50., folija 112. – 118., Sarajevo, 19. VII. 1918.

Prvi su ispiti zrelosti održavani u jesenskom roku 1918. Posebnom naredbom zemaljske vlade od 19. jula 1918., 151.423./V.-3. prije pismenih maturalnih radnja držani su predispiti iz vjeronauke, fizike, prirodopisa i filozofijske propedeutike 6. i 7. septembra pod predsjedavanjem vladina izaslanika g. direktora Đoke Kovačevića.

Pismeni su ispiti držani 9., 10. i 11. septembra. Zadaci na ovom ispitu bili su ovi:

Iz hrvatskog jezika:

Značenje mora za prosvjetu s osobitim obzirom na našu stariju književnost;

Ne boje se Slovinkinje vile,
Uz šestoper da će poginuti;
Pače znadi, da gdje njega nije
Tu ni pjesma slovinska ne zrije. Mažuranić

Iz latinskog jezika: Horatius: Car. IV., c. 5.

Iz grčkog jezika: Sofoklo: Ajant 1047. 1083.

Iz njemačkog jezika: Die Wichtigkeit der Erfindung der Buchdruckkunst.

Usmeni ispit zrelosti održavan je 13. i 14. septembra pod predsjedavanjem vladina izaslanika gosp. direktora Đoke Kovačevića. Ispit su polagali 10 kandidata s uspjehom, da je jedan proglašen s odlikom, tri jednoglasno, 6-orica višeglasno zrelima. Njihova su imena:

1. Fra Lovro Babić iz Rodoča kraj Mostara u Hercegovini.
2. Fra Inocencije Čuljak iz Klobuka u Hercegovini.
3. Fra Velimir Šimić iz Gruda u Hercegovini.
4. Fra Arkangjeo Nuić iz Drinovaca u Hercegovini.
5. Fra Rudo Mikulić iz Ružića u Hercegovini.
6. Fra Petar Sesar iz Kočerina u Hercegovini.
7. Fra Vlatko Luburić iz Čerina u Hercegovini.

8. Fra Marijan Zubac iz Grljevića u Hercegovini.⁵⁶
9. Fra Andrija Zrno iz Duvna.
10. Fra Krsto Kraljević iz Grljevića u Hercegovini.⁵⁷

Profesorski zbor te su 1917./1918. činili sljedeći profesori:

- o. fra Didak Buntić, ravnatelj gimnazije, profesor latinskoga, grčkog i njemačkog jezika, na gimnaziji od 1895. godine;
- o. fra Šimo Ančić, učitelj, čuvar fizikalne i numizmatičke zbirke, predaje fiziku, na gimnaziji od 1899. godine;
- o. fra Mile Miloš, učitelj, predaje latinski i grčki, na gimnaziji od 1904. godine;
- o. fra Sebastijan Lesko, učitelj latinskoga, pjevanja i gimnastike, II. prefekt internista, čuvar glazbene zbirke, na gimnaziji od 1911. godine;
- o. fra Pavao Dragičević, ispitani učitelj povijesti, predaje zemljopis i povijest, I. prefekt klerika i čuvar geografskih učila, na gimnaziji od 1909. godine;
- o. fra Tadija Beljan, učitelj hrvatskoga jezika, čuvar đачke knjižnice, na gimnaziji od 1910. godine;
- o. fra Eugen Tomić, učitelj njemačkoga, II. prefekt klerika, na gimnaziji od 1907. godine;
- o. fra Bonifacije Majić, učitelj latinskog i grčkog, I. prefekt vanjskih đака, na gimnaziji od 1910. godine;
- o. fra Bernardin Smoljan, učitelj vjeronauka, njemačkog i povijesti, II. prefekt vanjskih đака, na gimnaziji od 1910. godine;
- o. fra Mato dr. Čturić, profesor prirodopisa, zemljopisa i crtanja, čuvar prirodopisne zbirke i učiteljske knjižnice, na gimnaziji od 1915. godine;
- o. fra Mladen Barbarić, učitelj vjeronauka i latinskoga, I. prefekt internista, na gimnaziju određen u promjenama 15. travnja 1918. godine;

⁵⁶ „Učenici, kojima su imena štampana debelim slovima, odlično su sposobni”, piše fra Pavo Dragičević u svom izvješću na str. 40.

⁵⁷ *Prvi izvještaj Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu*, Mostar 1919., str. 35.

- o. fra Martin Sopta, student filozofije i učitelj matematike, filozofijske propedeutike, latinskog i grčkog, na gimnaziji od 1917. godine;
- o. fra Augustin Zubac, učitelj matematike, na gimnaziji od 1915. godine;
- o. fra Placid Pandžić, učitelj hrvatskoga jezika i zemljopisa, na gimnaziji od 15. travnja 1918. godine.

Uz nekoliko tek pridošlih učitelja, očito je da je profesorski zbor već nekoliko godina bio u stalnom sastavu. Tek su dvojica tu – fra Didak i fra Šimo te ubrzo i fra Mile – sve tamo od I. gimnazijskog razreda osnovanog 1899./1890. školske godine. Za učiteljsko prosvjetni poziv se zna da je odgovoran i na svoj osobit način težak, da nije lak ni u uvjetnim situacijama. Treba samo zamisliti svu težinu njihova prosvjetnoga, učiteljskog i odgojnog rada u uvjetima tijekom razdoblja kroz koje su prošli. Kad se s tim svim zbroji rezultat, onda ostaje samo jedno pitanje: Kako?! Oni su često na čelu sa svojim ravnateljem i svojim provincijalnim starješinom znali dati odgovor koji je u mnogim pisanim tragovima ostao do današnjeg dana: uz Božju pomoć koja je uvijek u njima i drugoj braći Hercegovačke franjevačke provincije poticala ljubav prema svome narodu i njegovu dobru.

SJEĆANJA FRA ARKANĐELA NUIĆA, JEDNOG OD PRVIH MATURANATA

KRONIKA FRA ARKANGJELA NUIĆA: 1914. – 1923.⁵⁸

DNEVNIK

Moj kalendar

Bilješke

⁵⁸ Fra Arkandeo Nuić jedan je od deseterice prvih habiturijenata. Vodio je „Ljetopis” od 1914. do 1923. godine u jednoj bilježnici. Tu je njegovu bilježnicu sačuvao o. fra Bazilije S. dr. Pandžić. Ovdje je izvadak iz tog ljetopisa u kojem fra Arkandeo kao izravni sudionik opisuje kako su protekli dani prije mature, na maturi i poslije nje.

1917.

...

25. IX. Još (se) za nas nije škola otpočela, jer se radi ratnih nezgoda i potreština nije moglo odlučiti, da li će se produjiti i VIII. razred gimnazije. Došao mnp. o. provincijal.

27. IX. Skupio nas klerike direktor, da pita radi pomanjkanja svega, koji bi se razred ili koji bi se klerici prijavili, da u Mostaru uče privatno. Ali se nitko (osim 2) ne prijavi više, jer bi svaki želio, da dovrši, kad je počeo, da mu poslije ne bude žao; jer je ima priliku.

30. IX. Bijaše sjednica starješinstva u Mostaru, da to riješe, kako najbolje znaju, pozvavši direktora i gvardijane.

30. IX. Svakako su držali sv. misu đlačku za sretan početak škole. Došao još i fr. M. Sopta za učitelja prekinuvši za nekoliko svoje studiranje.

1. X. (Listopad kao na univerzi). Otpočeo nekako školu a VIII razred moje kolege bijaše tada prvi put na franjev. gimn. na Š. Brijegu. Premda su prilike bile nezgodne za takav korak ipak se odvaži provincijal David Nevistić, da pod njim bude i prva matura u toj gimnaziji, iako je bilo neodlučnosti što je nama od VI razr. ovamo dalje mnogo škodilo radi neizvjesnosti (a pogotovo sama matura neizvjesna). Pohađali smo VIII. r. neko vrijeme bez pravoga rasporeda. Prvi nam došao fra Pavo Dragičević na povijest.

4. X. Još kiše ne! Sv. Franjo. Tercijarna misa i procesija. Isti smo se još dan kupali u Lištici. Još smo i u večer toga dana (kao i cijelo ljeto) izlazili van po večeri (i još poslije) a bili smo, dok zađe i ? (a mjesec izašao malo prije.)

6. X. Obnoć „grmilo je, kišilo je” i sijevalo je pala je kiša i zastudilo.

7. X. Pridošla nam s Humca još 2: ff. D. Burić, M. Bebek te nas bijaše i sad preko 22 tu.

8. X. Otišli u Mostar ff. Th. Ćorić, J. Leko, Ž. Martić i B. Raspudić (VI r.) da privatno uče VI. razred s onim bivšim kolegama koji će im (isti d.) doći s Humca. Ostaje nas 19 klerika u gimnaziji.

11. X. Po novome rasporedu predavanje za sve razrede (bez VI.)

11.-5. XI. Praznici: radi pobjeda nad Talijanima: zarobljeno do 200.000 vojn. i 1200 top. (kako fama volat)

4. XI. (Nedjelja) Imenjan kralja Karla Habzburgovca. Međutim je bila izborna skupština đlač. Društva „Poleta“. Izabrani su:

Predsjednik isti fra A. Zrno (VIII. r.), podpr. Zv. Rebac VII. r. ekst.; tajnik fra V. Šimić (VIII. r.); censori: 1. fr. K. Barišić (VII. r.) 2. Jozo Prce (VIII. r. ekster.) 3. fr. R. Mikulić (VII. r.) savjetnik Jozo Anić (VII. r.)

12. XI. Direktor imenjan bez škole. Došla mu na čestitanje sva gimnazija: tamburaški mu zbor klerika svirao i pjevao „Živio“ i „Hrv. himnu“ što bi on volio, da nije pripravljeno veselje, dok se drugi tamo pate a njemu se srce para gledajući ih. Ispred đlaštva održao je govor drug fra VI. Luburić, fra V. Šimić deklamira „Na Neretvi“ od p. A. Čišića, gdje spominje fr. Didaka i njegov rad oko analfabetskih tečajeva i dr.

Oko 15. XI. Studeno vrijeme, počeli ložiti vatru. Plašteve obukli.

17. XI. Snijeg po okrajnim gorama k sjeveru.

18. XI. Prvo društveno sijelo „Poleta“ te godine. Tu je uz đlaštvo prisustvovao i direktor sa učitelj. zborom. Predsjed. izmolio „Zdr. Marijo!“ otvorio sijelo govorom, koji je isti i završio (jednako). Bile su još 3 radnje, 2 dekl. pa zbor pjevača i tamburaša.

Čuje se, da (su) već jedne cipele 150 Kr.

4. XII. Čudno (ali se to češće ponovi) da mnp. o. fr. M. Zovko počne svoju tihu misu u podne ili malo kasnije što se je i toga dana dogodilo, kad je on došao a mi pozdravljali po objedu u koru presv. Olt. Sakramenat.

7. XII. Dolazi presvj. Biskup Mišić u krizmu na ŠBr. Doček na šamatorju. Priprava za krizmu.

8. XII. Biskupova misa i sv. krizma traje do 2 h po podne (i ja sam bio u službi – nosio križ). Za tim mu u čast pripravio (u ratu) gvardijan nama obilan ručak. Izmijenilo se govornika biskup, gvardijan Slišković, i direktor DBuntić, a ispred starješinstva provincije fr. Jer. Boras. Kad se sve svršilo i sunce već na goru (zima).

10. XII. „Anniversarium“ smrti + o. fr. P. Buconjića. Tu mu je otpjevao za nj misu bisk. i otputovao.

11. XII. Četvrto putovanje hercegovačke djece u Slavoniju, gdje je prvi put bilo djece i iz Drinovaca, do 150. S njima opet ide direktor DBuntić. Čuo sam da ljudi mijese kruh od dropa.
24. XII. na Badnjak i prošlu noć učestala trešnja zemlje te nas je probuđivala iza sna i uznemiravala. Isti dan došao i provincijal D. N. na božićanje.
25. XII. na Božić držao trojku misu, koju smo otpjevali višeglasno i uz bož. pjesme.
26. XII. Stjepandan – osvanuo prvi snijeg te godine.
30. XII. Imenjdan provincijala fr. Davida Nevistića. Uvečer smo mu pripravili malu kućnu akademiju u čast. Bili svi fratri iz samostana. – a već je na ferijama đaštvo.
31. XI. Čusmo da nam drug Anić J. poginuo kod kuće u Vitini. Prenesoše ga u mostarsku bolnicu, gdje i umri.

1918.

5. I. Sv. misu za ispokoj duše druga J. Anića VIII. r. drži direktor uz prisustvovanje čitave gimnazije.
12. I. Eksternitsko društvo „Osvit” u Konviktu (Janće!) držalo čednu zabavu u spomen smrti druga si Anića od svih poštovanoga. Na ovo su uz druge (sveć.) učitelje pozvali i nas klerike – svoje sukolege te svi đaci. Bilo je u 6 sati u večer. Svrha – da se skupi potpora za spomenik na grobu u Novome groblju u Mostaru. Držao je predsjednik Zv. Rebac proslov i radnju: „Moć smrti”, J. Prce o samome pokojniku. Još 2 deklamacije odnoseći se na tu zgodu (Jov. i Ćorl.) skupljeno je do 2000 Kr.
26. I. Prolazeći mi brat Ivan u Mostar (vojnik) od kuće svratio se k meni. od 30. I. Nestalo petrulja – svijetla za nas, te su nam satovi kasnih večeri propadali kubureći uz koju malu svijeću – a zajedno svi klerici u jednoj sobi – i tako se pripremamo na neizvjesnu maturu – (prema tome ? --)
31. I. Semestralna sjednica – i bez praznika.
7. II. Čuo sam u školi od O. P. D. (fra Pavo Dragičević, profesor povijesti, m. o.) da je vlada zabranila narodu više guliti koru kljenovu i jesti – a ostaje neredna aprovizacija ili prestala.

18. II. Došla nam još 2 druga kler. s Humca: ffr. B. Babić i Venc. Kosir. Te sam večeri čuo od prvoga, da su dolje kazivali te ljudi od bijede i magarečije meso jedu (zemljaci moji). – Upis u sv. Jeronim. Društ.

28. II. Kazuje jedan od nas koji je bio u Mostaru i začudo – kazuje, da tamo natapaju sada njive (suša – zima).

12. III. – 15. III. Inspektor D. Kundlich, koji će predložiti ministarstvima molbu za naše maturiranje na istoj franj. gimnaziji na Širokom Br. On se je izrazio, da će ova gimn. dobiti to.

15. III. Otputova s provincijalom D. Nevist. do u Mostar.

31. III. Tmuran Uskrs – malo prije snijeg izokolo.

1. IV. (Prvi put drugi dan Uskrsa bez svetkovine) Došao s Bišća aeroplan te se nisko spustio nad gimnazijom i ŠBr. Kruži više vremena da ga promotrimo; jer smo svi izašli iznutra.

5. IV. Tad smo svi vidjeli (prvi put -) gdje aeroplan zalazi za oblake iznad nas. Isti je malo kasnije se nisko k nama spustio nad Teletnjakom (uzvišeno kamenito mjesto iza crkve, na kojem je današnja zgrada gimnazijalne zgrade, m. o.) i oni prema dolje mahali rukama. Meštrom je odsad fr. Pavo Dragičević.

5. V. Od 5 – 6 h uvečer držasmo proslavu 100-godišnjice P. Preradovića hrv. pjesnika. Raspored od 13 točaka: 3 radnje: život, rad, religija P. P.; 3 dekl: 2 od P. P. i 1 od Al. Šantića; 3 pj. U zboru: 2 tekst P. P. druga je „Hrv. Himna” i tambure. Bila je nedjelja te su tu došli svi profesori i đaci.

30. V. Brašančevo – ipak nelijepo vrijeme: više je dana trajala vjetrina, oblačno te je izgledalo kao zimsko vrijeme. Nekako napravismo oltariće. Ovaj dan po podne držali smo u slavu i čast Bl. Dj. Marije, svibanjske kraljice akademiju. Na rasporedu je bilo 10 točaka, da se izvede i to: „Tota pulchra” od Pierbattiste, Regina coeli 4. glasno, zadnja točka zahvalnica „Tebe Boga hvalimo”; 3 radnje, 3 dekl (1 izvorna). Sve samo u slavu Marije i što se odnosi na Mariju. Okićen kipić na stolu.

13. VI. Ovoga ljeta ne manjka kiše te je osobito danas (na sv. Antu) padala, da bi ga molili, da se već i kiša priustavi zasad, što se u ljetno vrijeme kod nas nije glasilo.

Danas su pošli iz Mostara autom 3 biskupa da pohode Š. Brijeg i bilo najavljeno to, i ovamo se sve uredilo i pripravljalno za doček (bio i Carić) ali su se radi nevremena vratili s po puta.

17. VI. Zadnje društveno „Poleta” sijelo. Svečano, literarno uz pjevanje u zboru i deklamacije i sviranje na tamburice.

19. VI. Odosmo u Mostar mi klerici na levu i tako je nama svršila škola već na 18. VI. Bijaše nas klerika 21 u Mostaru sa Š. Brijega.

19. VI. prestala su predavanja za sve.

20. VI. Bili smo na stavnji (levi)

22. VI. držao dir. Buntić sv. misu zahvalnicu uz koju smo pjevali dvoglasno misu P. Hartmanna u crkvi velikoj.

Posle dobivenih svjedodžbi čekamo na dozvolu ministarstva za obdržavanje mature tu pred mješovitom komisijom.

Moji zadnji srednjošk. vel. praznici

4. – 11. VII. Bio sam posjetio kuću rodnu. Dobra godina, pa sam se zadovoljan povratio na Š. Brijeg.

17. VII. „Abdicata dominii radicalis” 2 mj. pred profes. koje obavismo na podne u refektoriumu pred ručak pred svom obitelji (ovdje je to prvi slučaj).

25. VIII. Dođe od zemaljske vlade službeno dopust i obznanu, da sva ministarstva dozvoljavaju (u Austro – Ug.) obdržavanje maturalnih ispita pred mješovitim povjerenstvom na franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu.

14. VIII. Na zadnjoj „Gospinoj devetnici” pjevali smo „Tota pulchra” višeglasno. Sjutradan na

15. VIII. Velika Gospojina. Bivali smo mi klerici preko mise i u procesiji ponaruku na bandu. Bilo dosta naroda. Pjevali smo misu Hartmann.

6. IX. pred podne dočekasmo pred samostanom g. inspektora Đoku Kovačevića, koji će predsjedati našim predispitima i maturi, koji je prvi događaj i znamenit u našoj herceg. provinciji. – Prva matura na Š. Br. U 3 h po podne počinju predispiti, gdje su učitelji fra Šimo Ančić pitao fiziku, fra Pavo Dragičević vjeronauk (4 knjige – od V. r. dalje sve), dr. fra Mato

Čutura prirodopisne nauke, i fr. Martin Sopta propedeutiku. Ovi su sa o. direktorom DBuntićem imali pravo glasa u komisiji na samoj maturi. Bili smo svi 10 zajedno (a po redu) po abecedi pitani. Odmor iza svakog predmeta.

Od 6. – 7. IX. Trajali su predispiti. Na to je na večer neke predložene zadatke izabrao vladin povjerenik Đ. Kovačević, da ih izradimo do 12. IX uključivo, pred našim učit. a on je otišao.

9. IX. Zadaće su bile: iz hrv (2): 1. Značenje mora za prosvjetu s osobitim obzirom na staru hrv. književnost”, 2. Iz „Smrt Smail-age Čengića”

„Ne boje se Slovinkinje vile

Uz šestoper da će poginuti.

Pače znadu, da gdje njega nije,

Tu ni pjesma slovinska ne zrije.” I. Mažuranić

Ja sam i svih nas 9 uzeo onu prvu.

10. IX. Latinska: Horacije: Liber IV. c. 5.

11. IX. Grčka: Sofoklo: „Ajant” 1047.-83.

12. IX. Njemačka: „Die Wichtigkeit der Erfindung der Buchdrucker Kunst”

12. IX. Doveze Vlado Herceg u vitinskom autu pred ručak opet Đ. Kovačevića sa sarajevskim profesorima i mostarskim dir. Dr. Đ. Damaška.

13. IX. Petak. Dopodne meni vrlo bio naporan dan. U 81/2 sati počela po 3 polagati maturu u prisutnosti svakoga, kogod hoće doći u sali vel. gornji kat od sjevera. Poslijepodne po 2. Ja sam polagao prvi dan po podne s fr. R. Mik. (fra Rudo Mikulić, m. o.). Dobri su bili profesori osim onaj njem. jezika i to su: Novak stari (grčki), Perinović (lat.), Goldberger (matematika – vrlo zgodan profesor Židov), Dr. M. Mandić (povijest i zemljopis), Renđeo (hrvatska literatura), Kuhner (njemačka) uz naša ona 4 nastavnika na predispitima još su komisiju činili Kovačević, Damaška i naš direktor Buntić.

13. – 14. Matura je trajala 2 dana.

15. IX. Nedjelja. Ujutro došli iz Mostara sve starješinstvo s presvj. Biskupom Mišićem i njegovim tajnikom te tajnikom bos. fr. provincije da prisustvuju dijelenju svjedodžbi zrelosti i proslavi toga prvog maturiranja u herc. fr. gimnaziji. Na to je Kovačević pozdravio biskupa, koji je i njemu u kratko odgovorio. Na podne svečani i obilan ručak. Govornici su: Đ. Kova-

čević; provincijal fr. David Nevistić, dr. Đuro Damaška, direktor D Buntić, O tajnik. Poslije ručka smo na čatrnji pjevali i na bandu svirali. Provincijal je sa sobom poveo fotografa, gdje je snimio više fotografija za spomen toga čina. Jedna je samo za one koji su imali posla, tj. i pitani bili na maturi⁵⁹ i mj. (mješovitu, m. o.) komisiju. U 4 sata odveze ih isti auto uz klicanje i zahvaljivanje na onako neprisiljenom dočeku i ugodnu boravku kroz ova tri-četiri dana.

Sad smo se nešto odmorili.

19. IX. Bi naređeno da držimo eksercicije za profesije pa smo ih držali do podne, ali tada dođe tajnik provincije fr. D. Mandić i reče da idemo sada malo svaki kud zna prohodati i da se vratimo do 25. IX u Mostar.⁶⁰

* * *

Može se neprijeporno zaključiti prema ovome preglednom radu kako je prikazano razdoblje od 1889. do 1918. – od osnutka I. razreda do osnutka VIII. razreda i prvog ispita zrelosti u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu – bilo vrlo teško zbog nedostatka hrane i prostora za održavanje nastave, ali opterećeno i tragičnim ratnim nevoljama (1914. – 1918.). Međutim, hercegovački franjevci nisu gubili nadu i vjeru. Suosjećajno, hrabro, odlučno i mudro nastojali su riješiti te probleme ili barem ih ublažiti. Radeći požrtvovno za dobro svoga hrvatsko-ga katoličkog naroda u Hercegovini, na vrhuncu nevolja i muka osnovali su VIII. razred u školskoj godini 1917./1918. te na kraju organizirali i prvi ispit zrelosti.

Nakon dobivanja prava javnosti i polaganja velike mature brzo se povećavao broj učenika, osobito vanjskih. Počeli su dolaziti učenici iz svih hrvatskih krajeva. Nastava je izvođena na najvišoj, uzornoj razini. Većina znamenitih profesora Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu imala je doktorat iz svoga nastavnog područja. U skladu s dugogodišnjim željama i planiranjem Hercegovačka franjevačka provincija

⁵⁹ Prvi maturanti: fra Lovro Babić, fra Inocencije Čuljak, fra Velimir Šimić, fra Arkandeo Nuić, fra Rudo Mikulić, fra Petar Sesar, fra Vlatko Luburić, fra Marijan Zubac, fra Andrija Zrno i fra Krsto Kraljević.

⁶⁰ Dnevnik, fra Arkandeo Nuić, str. 10. – 17.

počela je 1924. gradnju moderne gimnazijske zgrade po uzoru na zagrebačke državne gimnazije toga doba.⁶¹

FAMOUS FRANCISCAN CLASSICAL GYMNASIUM IN ŠIROKI BRIJEG ON MOTHER TONGUE CROATIAN AS A TEACHING LANGUAGE (1889-1918)⁶²

SUMMARY

This brief overview of the history of the genesis and growth of the Franciscan Classical Gymnasium in Široki Brijeg covers the period from the return of the Institute for the Education of the Franciscans from Humac to Široki Brijeg to the first maturity exam (1889-1918). It was transferred to Humac in late 1870 and early 1871 due to the lack of food and space. Upon return, these problems remained actual and they were even getting bigger. However, the Franciscan Province of Herzegovina decided to build a modern gymnasium on the model of the Zagreb state gymnasiums of that time.

Here the focus is mostly on the founding of the 1st grade (in the school year 1889/1980), the 8th grade (in the school year 1917/1918) and the first maturity exam (in September 1918).

Keywords: Gymnasium, Franciscan, classical, Široki Brijeg

⁶¹ Uredništvo najavljuje da će uskoro u časopisu *Hrvatski* objaviti pregledni znanstveni rad fra Ante Marića o Franjevačkoj velikoj gimnaziji na Širokom Brijegu od 1918. do 1945. u kojem je posebna pozornost usmjerena na nastavu i profesore hrvatskoga jezika.

⁶² On the occasion of the 130th anniversary of the end of the first school year at the Franciscan Classical Gymnasium in Široki Brijeg (1890-2020).